

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра історії, правознавства
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ І ПОВНОВАЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПАРЛАМЕНТУ ВІД СТВОРЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ ТА
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМИ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Виконав:
Дзекелев Роман Євгенійович
Спеціальність: 014 Середня освіта
Предметна спеціальність: 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітня програма: Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент Чумаченко О. А.

Допущено до захисту
"13" січня 2025 р.

Завідувач кафедри
Олена ЧУМАЧЕНКО
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «28» січня 2025 р.
Оцінка 93 А

Підписи членів ЕК:
С. І. Обухівський, А. П. Кравченко
Л. В. Чумаченко, А. Н. Петренко
В. Л. Кравченко-Свищенко

Національна шкала

Кількість балів

Оцінка: ЕCTS

Глухів 2025 рік

Дзекелев Роман Євгенійович, здобувач другого рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, спеціальність: 014 Середня освіта, предметна спеціальність: 014.03. Середня освіта (Історія), освітня програма: Середня освіта (Історія)

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню процесу набуття статусу та повноважень Європейським Парламентом, аналізу основних історичних документів, а також розробці рекомендацій щодо методики вивчення євроінтеграційних процесів у закладах загальної середньої освіти. У роботі аналізуються ключові етапи еволюції Європарламенту від створення до сучасності відповідно до угод та договорів, укладених між країнами Європи. Значна увага приділяється аналізу історичних документів, а також розробці методів впровадження даної теми в навчальний процес. Практичне значення роботи полягає у формуванні здобувачів усвідомлення ролі Європейського Парламенту як законодавчої інституції в умовах сучасної міжнародної політики та євроінтеграції України.

Ключові слова: Європейський Парламент, Європейський Союз, еволюція, статус, повноваження, Римські договори, Маастрихтський договір, Паризький договір, Лісабонський договір, законодавчий процес, методика викладання.

*DzukelevRomanYevheniiovych,
graduateofthesecondlevelofhighereducationoftheEducationalandScientificInstitute
ofPhilologyandHistoryoftheOlexanderDovzhenkoHlukhivNationalPedagogicalUni
versity, specialty: 014 Secondaryeducation, subjectspecialty: 014.03
Secondaryeducation (History), educationalprogram: Secondaryeducation
(History)*

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the study of the process of acquiring status and powers by the European Parliament, the analysis of the key historical documents, and the development of recommendations for the methodology of studying European integration processes in general secondary educational institutions.

The thesis analyses the key stages in the evolution of the European Parliament from its establishment to the present day,

in accordance with treaties and agreements concluded among the countries of Europe.

Significant attention is given to the analysis of historical documents and the development of methods for integrating this topic into the educational process.

The practical significance of the work lies in fostering awareness among students of the role of the European Parliament as

a legislative institution in the context of modern international politics and Ukraine's European integration.

Keywords: EuropeanParliament, EuropeanUnion, evolution, status, powers, TreatyofRome, MaastrichtTreaty, TreatyofParis, LisbonTreaty, legislativeprocess, teachingmethodology.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ВИТОКИ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ.....	11
1.1 Європа після Другої світової війни – початок співпраці (1945-1954)	11
.....	
1.2 Період об'єднання і створення спільного ринку (1955- 1989).....	16
1.3 Подальше об'єднання. Єдиний валютний союз (1990- сьогодення)	24
1.4 Правовий статус Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу.....	34
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ УГОД, ЯКІ ВПЛИВАЛИ НА ПОВНОВАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У РІЗНІ ПЕРІОДИ	44
2.1 Паризький договір.....	55
2.2 Римські договори	59
2.3 Маастрихтський договір	
2.4 Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу).....	62
РОЗДІЛ 3.МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ СТАТУСУ І ПОВНОВАЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	68
3.1 Аналіз впливу рішень Європарламенту на розвиток української освіти	XXI 74

століття.....

**3.2 Методичні аспекти вивчення історії розвитку європейських
інституцій в ЗЗСО**

.....

ВИСНОВКИ..... 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ..... 81

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЄП – Європейський Парламент

ЄС – Європейський Союз

ЄСВС – Європейська спільнота вугілля і сталі

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

Євроатом – Європейське співтовариство атомної енергетики

ЄВС – Економічний та валютний союз

ЄЄА – Єдиний європейський акт

СЗППБ – Спільна зовнішня політика та політика безпеки

ЄРК – Європейська рамка кваліфікацій

ВСТУП

Актуальність теми. Європейський Парламент є ключовим демократичним органом Європейського Союзу, який значно впливає на життя громадян країн-членів ЄС та на міжнародну політику. Вивчення еволюції його статусу і повноважень від початкових років до сучасності дозволяє зрозуміти, як змінювалися засади європейської інтеграції, правова структура та політична динаміка в ЄС.

За останні десятиліття відбулося значне розширення повноважень ЄП. Це вимагає поглибленого вивчення його ролі, зокрема щодо законодавчої ініціативи, нагляду за іншими органами ЄС та формування спільної європейської ідентичності. Розуміння цих аспектів важливе для утвердження активної громадянської позиції та ознайомлення з демократичними процесами сучасного суспільства.

Включення теми Європейського Парламенту до освітніх програм є важливим для підвищення рівня політичної обізнаності та громадянської культури серед здобувачів освіти. Методичний аспект сприяє розробці рекомендацій щодо інтерактивного викладання цієї теми в закладах загальної середньої освіти. Впровадження знань про ЄП може допомогти учням краще зрозуміти сучасні процеси європейської інтеграції, розвивати критичне мислення та усвідомлену позицію щодо ролі України в Європейському співтоваристві.

Таким чином, дослідження є актуальним як для академічного аналізу трансформацій Європейського Парламенту, так і для практичного застосування в освітній сфері, що сприятиме розвитку освіченої, свідомої та активної молоді.

Обґрунтування вибору теми. Тема магістерської роботи обрана через необхідність комплексного дослідження історії Європейського Парламенту, який відіграє ключову роль у системі прийняття рішень Європейського Союзу та є одним з його основних законодавчих органів. Протягом своєї історії він пройшов значний шлях еволюції, що відобразився у зміні його

статусу та повноважень. Відтак, розуміння цієї еволюції є важливим для аналізу сучасних тенденцій європейської інтеграції, демократизації та розподілу влади в Європейському Союзі.

Об'єкт дослідження: Європейський Парламент.

Предмет дослідження: еволюція статусу і повноважень Європейського Парламенту від моменту його створення до сучасності.

Мета дослідження дослідити зміни в статусі та повноваженнях Європейського Парламенту протягом його історії, з'ясувати ключові етапи його розвитку та визначити фактори, що впливали на цей процес.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:**

- проаналізувати історичні документи та джерела, що описують формування та еволюцію Європейського Парламенту;
- вивчити законодавчі акти та міжнародні угоди, які впливали на повноваження Парламенту у різні періоди;
- оцінити роль та вплив ключових подій та реформ на статус і повноваження Європейського Парламенту;
- проаналізувати позиції та діяльність Європейського Парламенту законодавчому процесі Європейського союзу;
- встановити зв'язки між еволюцією статусу Європейського Парламенту та загальними тенденціями європейської інтеграції та демократизації;
- розкрити вплив основних міжнародних угод та договорів на розвиток системи освіти в Європі та, зокрема в Україні;
- сформулювати рекомендації щодо вивчення історії розвитку Європейського Парламенту в контексті суспільствознавчих дисциплін в закладах загальної середньої освіти;
- визначити ефективні методи викладання, зокрема інтерактивні підходи, які сприятимуть кращому засвоєнню знань здобувачів загальної середньої освіти про Європейський Парламент.

Виконання зазначених завдань дозволить сформувати комплексне розуміння євроінтеграційних процесів на континенті.

Залучення до роботи широкого спектру джерел і літератури дозволить глибше дослідити еволюцію статусу і повноважень Європейського Парламенту, а також сформулювати методичні рекомендації щодо вивчення даної теми в ЗЗСО.

Джерельною базою для дослідження даної теми є, насамперед, офіційні документи Європейського Союзу, договори Європейського Союзу – Паризький, Римські договори, Маастрихтський, Амстердамський, Ніццький договори, Лісабонська угода, програми підтримки, рамкові угоди, спогади та виступи європейських лідерів тощо. Для вивчення стану викладання тем євроінтеграційних процесів, використаємо документи, що рекомендують шляхи впровадження компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти. Вищезазначені джерела необхідні для розробки рекомендацій щодо вивчення в школі історію Європейського Парламенту.

Хронологічні межі дослідження. Дослідження охоплює період з початку інтеграційних процесів у Європі після Другої світової війни до сучасності. Особливу увагу звернено на етапи розвитку Європарламенту відповідно до укладених договорів.

Географічні межі дослідження. Географічно дослідження зосереджене на країнах-членах Європейського Союзу.

Методи дослідження. У роботі застосовуються такі методи:

1. Аналіз документів і первинних джерел. Для вивчення еволюції статусу і повноважень Європейського Парламенту важливо здійснити детальний аналіз ключових документів, які мали вплив на формування і розвиток даної законодавчої інституції. Це включає в себе розгляд офіційних договорів і стратегій, таких як Паризький договір, Римські договори, Маастрихтський договір, Лісабонська угода, різні звіти та рішення. Аналіз цих документів дозволяє зрозуміти основні етапи розвитку ЄС.

2. Аналіз літератури та вторинних джерел. Вивчення наукових статей, монографій, аналітичних звітів і інших публікацій з тематики дослідження допоможе проаналізувати наявні теорії та підходи. Це також включає в себе аналіз публікацій, що висвітлюють виклики і досягнення в рамках впровадження європейської інтеграції.

3. Для отримання додаткового контексту можуть використовуватися методи кількісного і якісного аналізу, інтерв'ю з експертами та учасниками політичного процесу, а також порівняльний аналіз з іншими законодавчими органами національного рівня та міжнародними парламентами.

4. Розробка і впровадження рекомендацій щодо вивчення історії Європейського Парламенту в закладах загальної середньої освіти передбачає аналіз навчальних планів, програм і методичних матеріалів щодо вивчення компетентнісного підходу в освіті.

Наукова новизна магістерської роботи полягає поєднанні дослідження історії Європейського Парламенту з методикою її впровадження в українську систему освіти. Серед позитивних сторін відзначимо чітке і логічне структурування змісту, детальних огляд історичних і сучасних аспектів Європейського Парламенту.

Практичне значення роботи полягає у розробці методичних рекомендацій, що дозволять надавачам освітніх послуг з історії та громадянської освіти ефективно навчати учнів важливим аспектам євроінтеграційних процесів. Це значно підвищить якість навчання і сприятиме формуванню в українській молоді чіткого розуміння законодавчого процесу в ЄС.

Апробація теми.

Еволюція статусу і повноважень Європейського Парламенту від створення до сучасності. Глухівські історико-філософські читання: збірник наукових праць / [редкол.: Гриценко А.П., голова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2024. Вип. 2. 259 с.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ І. ВИТОКИ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

1.1. Європа після Другої світової війни – початок співпраці (1945-1954)

Історичні витоки Європейського Союзу лежать у подіях, які стали наслідком Другої світової війни. Основними причинами європейської інтеграції є такі:

- необхідність миру та безпеки. Європа після війни потребувала гарантій, що жорстокість двох світових воєн більше ніколи не повториться. Спільне прийняття рішень мало запобігти новим конфліктам, а тісна політична та економічна співпраця слугувала б бар'єром перед зростанням комунізму, а також протидіяла б економічному впливу США в Європі.

- економічний розвиток і добробут. Інтеграція Європи мала забезпечити її громадянам економічну стабільність і процвітання. Створення спільного ринку сприяло б оптимізації економічної діяльності та розвитку торгівлі на всьому континенті. Крім того, спільний ринок гарантував би свободу переміщення осіб, капіталу, товарів і послуг.

- збереження економічної та політичної ролі на міжнародній арені. Європейські країни усвідомлювали, що їхні позиції у світі значно ослабли через дві світові війни. Тільки через тісну співпрацю у політичній та економічній сферах вони могли повернути собі вплив, втрачений унаслідок конфліктів[6].

Ідея створення «Сполучених Штатів Європи» була вперше озвучена прем'єр-міністром Великобританії Вінстоном Черчиллем у вересні 1946 року в місті Цюрих, через менше ніж півтора року після завершення Другої світової війни. У своїй промові Черчилль наголосив: «Ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи ... Першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною ... Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом» [6].

У 1947 році, завдяки ініціативі Вінстона Черчилля, було створено Рух Об'єднаної Європи, що став платформою для ідеї інтеграції європейських країн. Уже в 1949 році західноєвропейські країни заснували Раду Європи, яка мала сприяти співпраці та розвитку миру на континенті. Однак період «холодної війни» та обмеженість повноважень Ради Європи підштовхнули до пропозицій звуження економічної й політичної співпраці. Особлива увага приділялася ідеї економічного «зв'язування» Франції та Німеччини, що розглядалося як механізм забезпечення тривалого миру в Європі. Серед активних прихильників цього підходу були члени французького уряду Жан Моне та Роберт Шуман [6].

Одним із символів зародження європейської інтеграції є плакат, який зображує Жана Моне та Роберта Шумана, двох ключових діячів, що заклали основи Європейського співтовариства. Їх спільна праця стала фундаментом для подальшого розвитку об'єднаної Європи [24].

9 травня 1950 року стало визначною датою в історії європейської інтеграції. У цей день Роберт Шуман, міністр закордонних справ Франції, оголосив про революційний план, який передбачав об'єднання всього франко-німецького видобутку вугілля та сталі під керівництвом спільного Вищого органу влади. Ця організація була відкрита для участі інших європейських країн. Ініціатива, що згодом отримала назву «План Шумана», мала на меті не лише економічне співробітництво, а й забезпечення тривалого миру в Європі. Автором ідеї був Жан Моне, французький високопосадовець, який відіграв ключову роль у її розробці [24].

Сьогодні 9 травня відзначається як День Європи — символ єдності та співпраці країн ЄС. Він став невід'ємною частиною політичної ідентичності Європейського Союзу поряд із іншими символами: прапором ЄС, гімном («Ода радості» Людвіга ван Бетховена), девізом («Єдність у різноманітті») та єдиною валютою євро. День Європи є нагодою для проведення святкових заходів і громадських ініціатив, що зміцнюють зв'язок між Європейським

Союзом і його громадянами, сприяючи кращому розумінню європейських цінностей.

Пропозиція Шумана-Моне, znana як «декларация Шумана», стала відправною точкою на шляху до формування сучасного Європейського Союзу. Основні положення декларації включали:

- передачу видобувних і металургійних галузей Франції та Німеччини під спільне наддержавне управління;
- створення спільної економічної бази як кроку до формування європейської федерації;
- скасування всіх митних зборів на переміщення вугілля та сталі між країнами-членами нової організації;
- ініціювання міжнародної конференції для розробки договору, що закріпить запропоновані положення [10].

Декларация Шумана, коротка і чітка, визначила підхід до синхронізації економічного відновлення Німеччини та забезпечення національної безпеки Франції. Ухвалення ФРН як економічного рівноправного партнера, разом із передачею управління вугільною та сталеливарною промисловістю наднаціональному органу, стало ключовим імпульсом для становлення сучасної концепції європейської інтеграції [10].

На момент проголошення декларації Шумана Жан Моне займав посаду директора французького плану модернізації, спрямованого на суттєве відновлення економіки Франції, яка демонструвала ознаки кризи ще задовго до Другої світової війни. Якщо Франція не змогла б покращити свою продуктивність і конкурентоспроможність, вона не змогла б задовольнити внутрішні економічні потреби та відігравати ключову роль у новому міжнародному порядку [10].

Жан Моне, усвідомлюючи важливість збільшення національного виробництва, підвищення продуктивності праці, розвитку зовнішньої торгівлі, зростання рівня зайнятості та покращення рівня життя, отримав доручення від генерала Шарля де Голля. Як лідер тимчасового уряду після

визволення Франції, де Голль призначив Моне керівником новоствореного управління з економічного планування для досягнення цих стратегічних цілей.

Під час Другої світової війни Жан Моне дійшов висновку, що єдиним способом уникнення майбутніх конфліктів у Європі є економічна інтеграція. У 1943 році він заявив, що «держави Європи повинні створити федерацію або об'єднання, яке перетворить їх на єдине економічне утворення». У своїх мемуарах Моне детально описав процес підготовки декларації Шумана. Він запропонував ідею створення спільноти вугілля та сталі прем'єр-міністру Франції Рене Плевену та міністру закордонних справ Роберту Шуману. Однак Плевен не поспішав із відповіддю, що дало Шуману можливість узяти ініціативу у свої руки [10].

Перед тим як оприлюднити цю пропозицію, Моне та Шуман мали заручитися підтримкою трьох ключових сторін: урядів Франції, Німеччини та США. 9 травня 1950 року Шуман одночасно представив ідею своєму уряду в Парижі та канцлеру ФРН Конраду Аденауеру в Бонні. Німецький лідер схвально відреагував на пропозицію, оскільки поділяв прагнення до примирення між Францією та Німеччиною.

Для Роберта Шумана та Жана Моне європейська інтеграція, по суті, ототожнювалася з франко-німецькою інтеграцією. Німеччина, яка була традиційним суперником Франції, водночас залишалася головним економічним двигуном Європи та найбільшою загрозою для французької безпеки. Франко-німецьке примирення через механізми європейської інтеграції стало очевидним рішенням, яке дозволяло уникнути повторення масштабних конфліктів, що визначали першу половину ХХ століття. Ця інтеграція забезпечила компроміс національних інтересів: Франція отримала змогу контролювати німецьку вугільну та сталеливарну промисловість, тоді як Німеччина досягла рівноправності у партнерстві з іншими державами. Попри те, що план Шумана-Моне передбачав відкритість майбутньої організації для вступу інших країн, у той час під «іншими країнами Європи»

здебільшого розуміли сусідні держави: Бельгію, Нідерланди та Люксембург (країни Бенілюксу) на півночі, а також Італію на півдні [11].

Попри високий авторитет Жана Моне у французькій політиці, його ініціатива щодо створення нового об'єднання зустріла численні труднощі під час переговорного процесу між шістьма країнами: Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Спочатку Моне припускав, що переговори, які стартували в червні 1950 року, завершаться до кінця літа, проте вони тривали значно довше і завершилися лише у квітні 1951 року.

Результатом цього процесу стало підписання 18 квітня 1951 року в Парижі Договору про створення Європейського об'єднання з вугілля та сталі (ЄОВС), відомого як Паризький договір. Документ набув чинності 23 липня 1952 року після його ратифікації парламентами держав-учасниць. Договір був укладений на 50 років і базувався на плані Шумана-Моне. У серпні 1952 року Європейське об'єднання з вугілля та сталі розпочало свою діяльність [17].

Членами новоствореної організації стали шість держав: Франція, ФРН, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург. Ці країни стали відомими як «країни-засновники ЄС».

Організаційна структура Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі (ЄОВС) включала чотири основні органи: Високу Владу, очолювану Жаном Моне як першим головою, Раду Міністрів, Парламентську Асамблею (яка виконувала дорадчі функції й складалася з представників національних парламентів країн-членів) та Суд, який забезпечував дотримання правових норм [17].

Паризький договір визначив ключові принципи співпраці між державами-членами, зосереджуючись на чотирьох групах заборон. Вони включали: заборону введення мит чи подібних зборів, а також кількісних обмежень на вугілля та сталь у межах організації; обмеження використання протекціоністської практики, яка перешкоджає конкуренції; заборону

надання податкових пільг або іншої державної допомоги; заборону застосування обмежень, що розділяють ринки.

Договір заснував спільний ринок для чотирьох ключових продуктів гірничорудної промисловості: вугілля, залізної руди, сталі та металобрухту. Він також передбачав загальне регулювання обсягів виробництва, рівня цін, інвестиційних програм та ефективне використання робочої сили. ЄОВС отримало контроль над 60% виробництва сталі та 50% видобутку вугілля у Західній Європі [17].

Ефективна діяльність ЄОВС та його економічні досягнення стали стимулом для країн-членів продовжувати та поглиблювати інтеграційні процеси, що з часом виходили за межі виключно економічної співпраці.

Отже, Декларація Роберта Шумана та Жана Моне, спрямована на об'єднання сталеливарної та вугільної галузей Франції та Німеччини, мала головну мету – забезпечити стабільний мир у Європі та у світі, а також створити передумови для економічного розвитку країн-членів. Засноване на початку 1950-х років Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) стало важливим кроком у післявоєнному контексті, сприяючи франко-німецькому примиренню, яке стало основою для подальшого процесу європейської інтеграції.

1.2. Період об'єднання і створення спільного ринку (1955-1989).

Подальший етап економічної інтеграції країн Західної Європи розпочався після конференції, що відбулася у червні 1955 року в місті Мессіна, Італія. Учасниками конференції стали міністри закордонних справ країн-членів ЄОВС, які обговорювали перспективи розвитку європейської інтеграції. На конференції було створено експертну групу під керівництвом бельгійського міністра закордонних справ Поля-Анрі Спаака, яка мала підготувати доповідь щодо можливостей поглиблення інтеграції.

Поль-Анрі Спаак, представляючи країни Бенелюксу, підготував меморандум із пропозиціями стосовно подальшої інтеграції, який

ґрунтувався на ідеї Жана Моне щодо створення спільноти з атомної енергії та концепції єдиного ринку. Учасники конференції доручили Спааку сформувати комітет і підготувати звіт про можливі варіанти розвитку. У подальшому конференція в Мессіні стала вважатися важливим етапом на шляху європейської інтеграції[54].

Поль-Анрі Спаак, завдяки своєму ентузіазму до європейської інтеграції, здобув прізвисько «Містер Європа». У травні 1956 року, під час зустрічі міністрів закордонних справ у Венеції, він представив заключний звіт, у якому запропонував реалізувати дві ключові цілі: галузеву інтеграцію в атомній енергетиці та широку економічну інтеграцію через створення спільного ринку. Відповідно до його рекомендацій, ці цілі мали бути досягнуті шляхом створення двох окремих організацій з різними договорами [54].

Засідання у Венеції стало початком міжурядової конференції, яка завершилася серією зустрічей на високому рівні в лютому 1957 року. Результатом роботи конференції стали два історичні договори: Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та Договір про створення Європейського Співтовариства з питань Атомної Енергії (Євратом). Обидва документи були підписані під час урочистої церемонії в Римі у березні 1957 року, що заклало фундамент подальшої європейської інтеграції. Ці документи отримали назву Римські договори (Treaties of Rome) [22].

Хоча офіційно обидва документи називаються Римськими договорами, сьогодні під цією назвою зазвичай розуміють лише договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). До кінця 1957 року шість держав-засновниць (Франція, ФРН, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург) ратифікували ці договори, і вони набули чинності 1 січня 1958 року.

Окрім цих договорів, була підписана Конвенція про Деякі Спільні Інституції, що сприяла утворенню Європейського Парламенту та

Європейського Суду. Наступним важливим кроком стало підписання 8 квітня 1965 року Об'єднавчого договору, який набув чинності 1 липня 1967 року. Цей договір об'єднав виконавчі органи трьох співтовариств (ЄСВС, ЄЕС і Євратому), утворивши спільну Комісію, що замінила Високу Владу ЄСВС та окремі комісії ЄЕС і Євратому [22].

На початку своєї діяльності Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) не виправдало великих очікувань, які покладали на нього прихильники європейської інтеграції в післявоєнний період. Так само, як і Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), ЄЕС не змогло одразу реалізувати всі амбітні плани. Проте його важливість виявилася значною як у політичному, так і в економічному аспектах.

Французький економіст Роберт Марджолін, який доклав значних зусиль у Брюсселі та Парижі для втілення ідеї створення ЄЕС, у своїх мемуарах підкреслив символічне та практичне значення Римського договору, вказуючи на його ключову роль у закладанні основ для подальшої європейської інтеграції: «Я не вважаю, що перебільшенням можна сказати, що ця дата [25 березня 1957] представляє один з найбільших моментів історії Європи. Хто б міг подумати протягом 1930-х, а то й протягом десяти років, що слідували за війною, що європейські держави, що розривали одна одну стільки століть, і деякі з яких, як Франція та Італія, все ще мали дуже закриті економіки, сформувати спільний ринок, призначений врешті-решт стати економічною сферою, яка може бути пов'язана з одним великим динамічним ринком?»[40].

Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), також відоме як «Спільний ринок», було створено з амбіційною програмою, спрямованою на економічну та політичну інтеграцію країн-членів. Кінцевою метою ЄЕС проголошувалося формування Сполучених Штатів Західної Європи.

Відповідно до положень Римського договору, ЄЕС було покликане сприяти гармонійному економічному розвитку, забезпеченню сталого і рівномірного економічного зростання та зміцненню співпраці між країнами-

членами. Серед ключових завдань було поступове усунення митних платежів у торгівлі між учасниками, запровадження спільного митного тарифу та розробка єдиної торговельної політики щодо третіх країн. Також передбачалося впровадження спільної сільськогосподарської політики та стандартизація національних законодавств у тій мірі, яка була необхідна для функціонування спільного ринку. Водночас ЄЕС залишалося відкритим для приєднання нових членів [37].

Європейське Співтовариство з питань Атомної Енергії (Євратом) було засноване для контролю мирного використання ядерної енергії. Основними його завданнями стали встановлення норм безпеки для охорони працівників і населення, а також контроль за використанням радіоактивних матеріалів. Хоча ця структура відігравала важливу роль у сфері атомної енергії, її вплив на європейську інтеграцію був незначним.

У той же час у межах «Спільного ринку» розпочалося формування спільної сільськогосподарської політики, що значною мірою було ініційоване Францією, зацікавленою у збуті своєї сільськогосподарської продукції на ринках Співтовариства. Ця політика передбачала встановлення єдиних цін і правил регулювання ринків основних сільськогосподарських товарів, а також створення протекціоністського механізму торгівлі з третіми країнами [11].

У 1962 році Європейське Співтовариство започаткувало «спільну сільськогосподарську політику», надавши країнам контроль над виробництвом продуктів харчування. Фермери отримували однакові ціни за свою продукцію, що забезпечувало достатній рівень продовольства для ЄС та стабільний дохід для фермерів. Однак ця політика призвела до небажаних наслідків, таких як надвиробництво, яке створило значні запаси надлишкової продукції. Починаючи з 1990-х років, акцент було зміщено на скорочення надлишків та підвищення якості продуктів харчування [32].

У 1968 році шість країн (Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург) скасували мита на товари, що імпортувалися одна з одною, тим самим дозволивши здійснювати вільну транскордонну торгівлю.

Це стало одним із перших важливих етапів створення Європейського Союзу. Було засновано митний союз, який передбачав ліквідацію митних зборів на внутрішніх кордонах і впровадження єдиної системи оподаткування імпорту. В результаті з часом контроль на внутрішніх кордонах зник.

Формування спільного ринку тривало в період з 1958 по 1969 роки. Протягом цього часу поступово знижувалися мита у взаємній торгівлі між країнами-членами. Уже до 1962 року вдалося ліквідувати більшість кількісних обмежень на товарообмін, а національні митні тарифи поступово були замінені єдиним тарифом, який офіційно почали застосовувати з 1 липня 1968 року, паралельно з усуненням внутрішніх митних бар'єрів у межах ЄС [31].

Сьогодні митники ЄС працюють лише на зовнішніх кордонах Союзу. Вони виконують важливі функції, такі як захист довкілля, культурної спадщини та робочих місць, запобігаючи підробці та піратству. Крім того, митники застосовують єдині мита на імпорт із третіх країн, забезпечуючи єдність і справедливість у торгівлі.

У 1967 році після об'єднання керівних органів ЄОВС, ЄЕС і Євроатому була заснована триєдина інтеграційна організація під назвою Європейські співтовариства або Європейське співтовариство. У період 1969-1971 років спеціальна комісія на чолі з Президентом Ради Міністрів Люксембургу П'єром Вернером розробила «план Вернера», який у березні 1971 року затвердили глави держав і урядів країн-членів Європейського співтовариства. Основна мета цього плану полягала у створенні програми формування економічного та валютного союзу в Європі. У 1979-1980 роках відбувся розвиток механізму обмеження коливань обмінних курсів валют країн ЄС. Початок 1970-х років був успішним для Співтовариства, особливо в економічному аспекті: у 1973 році впровадили «валютну змію» (механізм регулювання коливань національних валют країн-членів) і заснували Європейський фонд валютної співпраці. У 1975 році з'явилася нова

інституція – Суд аудиторів, який здійснював контроль за виконанням бюджету Співтовариства [35].

У 1970-х роках спільна митно-тарифна політика сприяла створенню власних фінансових ресурсів Співтовариства, які формувалися переважно за рахунок митних виплат і компенсаційних зборів при імпорті товарів із третіх країн. У цей період новий етап науково-технічної революції зумовив необхідність розробки спільної політики структурної перебудови економіки. Країни-члени об'єднали зусилля, щоб подолати технологічне відставання від США та Японії. У деяких галузях промисловості великі американські та японські корпорації, завдяки своїй технологічній перевазі та зниженню витрат, почали витісняти національних виробників із ринку та нав'язувати власні умови. Для протидії цьому вирішили зменшити пріоритет єдиної сільськогосподарської політики, зосередившись на вирішенні інших економічних і соціальних питань. Інтеграція охопила ширші сфери, зокрема країни об'єднали зусилля у масштабних наукових і технологічних дослідженнях, а також почали формувати спільну індустріальну політику. Завдяки цим заходам ситуацію вдалося змінити на краще [36].

Термін «європесимізм» відображає стан європейської інтеграції в середині 1970-х років. Досягнення початку десятиліття, такі як приєднання Данії, Ірландії та Великобританії до ЄС у 1973 році, схвалення плану економічного і валютного союзу та запровадження зовнішньополітичної координації, згодом були затьмарені серйозними викликами. У другій половині 1970-х Європейське співтовариство зіткнулося зі світовою економічною кризою, яка спричинила проблеми з бюджетом, сільськогосподарською політикою та функціонуванням спільного ринку. Зростаючий вплив національних інтересів окремих держав-членів поглиблював труднощі. З метою демонстрації солідарності у 1974 році було створено Європейський фонд регіонального розвитку. Його завдання полягало у перенаправленні фінансових ресурсів із заможних до менш розвинених регіонів для покращення інфраструктури, залучення інвестицій

та створення робочих місць. Згодом ця діяльність почала становити третину витрат ЄС[47].

Ключовим кроком у процесі подальшої інтеграції стало створення Європейської Валютної Системи (ЄВС), яка розпочала свою діяльність у березні 1979 року. Її основними завданнями були забезпечення валютної стабільності в межах ЄС, сприяння економічній конвергенції, підтримка стратегії економічного зростання за умови стабільності та стабілізація міжнародних валютних і економічних відносин. Центральним елементом ЄВС стала розрахункова валютна одиниця — ЕКЮ. Це дозволило країнам ЄС подолати валютну кризу початку 1980-х років. У результаті, після зниження інфляції в 1980-х роках, було скасовано обмеження на поточні фінансові операції, а в 1990 році запроваджено вільний рух капіталів [45].

На початку 1980-х років вдалося вирішити нагальні проблеми та розпочати роботу над внутрішніми реформами. Для цього створили два комітети: Комітет Дуга, який займався питанням інституційних змін, і Комітет Адонніно, орієнтований на формування концепції «Європи Громадян». У середині 1980-х Європейське співтовариство зазнало значних змін. З метою поліпшення торгівлі між країнами-членами 17 і 28 лютого 1986 року був прийнятий Єдиний європейський акт (ЄЄА), що став доповненням до Римських договорів. Цей документ визначив програму переходу до єдиного внутрішнього ринку, який мав бути реалізований до 1993 року. Основою єдиного ринку стали чотири свободи: вільний рух товарів, осіб, капіталу та послуг.

Єдиний європейський акт (ЄЄА) переглянув положення Римських договорів, щоб надати новий імпульс європейській інтеграції та розвитку внутрішнього ринку. Цей процес збігся із середземноморським розширенням ЄС, коли у 1981 році до Співтовариства приєдналася Греція, а в 1986 році – Португалія та Іспанія. Включення відносно бідніших країн створювало ризик відхилення інтеграції від економічного і політичного зближення. Без механізмів компенсації внутрішній ринок міг би посилити соціально-

економічний розрив між заможними і менш розвиненими членами ЄС. Таким чином, ЄСA став не лише програмою для запуску єдиного ринку, а й складною угодою, яка сприяла вдосконаленню процесу ухвалення рішень, зміцненню демократії, лібералізації ринку та економічній і соціальній згуртованості. Акт змінив правила функціонування європейських інституцій і розширив повноваження Співтовариства у сферах досліджень, навколишнього середовища та зовнішньої політики. ЄСA також включив суттєві зміни у політику екології, наукових розробок і згуртованості між регіонами з різним рівнем розвитку [49].

Ратифікація Єдиного європейського акта (ЄСA) пройшла відносно спокійно. Попри офіційні протести Великої Британії та Данії до і під час конференції, Європейська Комісія не вважала це загрозою для національного суверенітету чи накопичення надмірної влади. У більшості національних парламентів відбулися активні дебати щодо ЄСA, які завершилися майже повною підтримкою його ратифікації. Єдиним винятком був парламент Данії, але референдум із позитивним результатом забезпечив схвалення ЄСA цією країною.

Держави-члени та Комісія планували, що Акт набуде чинності у січні 1987 року. Однак у грудні 1986 року Верховний суд Ірландії визнав ЄСA неконституційним через позов громадянина, стурбованого впливом зовнішньополітичних норм на ірландський нейтралітет. Уряд Ірландії був змушений призначити референдум для внесення змін до конституції. У травні 1987 року референдум, який фактично став голосуванням за членство Ірландії в ЄС, завершився очікуваним позитивним результатом. Це усунуло останню перешкоду для ратифікації, і ЄСA офіційно набув чинності в липні 1987 року [52].

Єдиний європейський акт (ЄСA) створив умови для швидкого розвитку ЄС, адже успішна реалізація програми єдиного ринку сприяла інтеграції в пов'язаних економічних і соціальних сферах. ЄСA та програма єдиного ринку також відновили інтерес до створення економічного та валютного

союзу (ЄВС). Водночас політичний і економічний тиск, що посилювався, сприяв реформам у Центральній та Східній Європі, прискоривши падіння комунізму. Символом завершення «холодної війни» стало падіння Берлінської стіни у листопаді 1989 року, що згодом призвело до об'єднання Німеччини у 1990 році [52].

У 1960-х роках зародилася найбільша у світі торгова спільнота: ЄС створив митний союз і спільний ринок, що спричинило стрімке зростання торгівлі як між країнами-членами, так і з рештою світу. Спільний ринок став одним із найвизначніших досягнень ЄС. Він стимулював економічне зростання, створення робочих місць і полегшив життя громадян та бізнесу. Завдяки спільному ринку люди, товари, послуги та капітал можуть вільно переміщуватися між країнами ЄС майже так само, як у межах однієї держави. Громадяни ЄС отримали можливість навчатися, працювати, жити, купувати та виходити на пенсію в будь-якій країні ЄС, а також насолоджуватися продуктами з усієї Європи. Для цього були усунуті сотні технічних, правових і бюрократичних бар'єрів, що спрощують торгівлю і переміщення всередині спільного ринку. Це дозволило компаніям розширити свою діяльність, а конкуренція знизила ціни і надала споживачам ширший вибір.

1.3. Подальше об'єднання. Єдиний валютний союз (1990 – сьогодні)

Політичні зміни, які супроводжували засідання «круглого столу», падіння Берлінської стіни та об'єднання Німеччини, дали новий поштовх до активізації політичної інтеграції в Європі. У відповідь на ці події у 1990 році Бельгія висунула ініціативу провести конференцію, на якій можна було б розробити основні принципи для поглиблення політичного співробітництва між європейськими державами та запровадження спільної валюти – ЕКЮ. Цій пропозиції передували напрацювання групи експертів під керівництвом Жака Делора, Президента Європейської Комісії, які ще у 1988 році представили план створення Європейського валютного союзу.

Цей план, відомий як «звіт Делора», складався з трьох етапів, які мали забезпечити поступове створення економічного та валютного союзу. Після доопрацювання і внесення змін звіт отримав підтримку глав держав і урядів у грудні 1991 року. Результатом обговорень став договір, затверджений на конференції, що почалася у грудні 1990 року в Римі і завершилася 7 лютого 1992 року у Маастрихті. Саме там було підписано Договір про заснування Європейського Союзу, більш відомий як «Маастрихтський договір». Ця угода офіційно об'єднала всі існуючі на той момент європейські співтовариства та визначила два ключові напрями подальшої співпраці: вироблення і реалізацію єдиної зовнішньої політики та політики безпеки, а також співробітництво у галузі юстиції та внутрішніх справ [67].

У документі зазначено: «Європейський Союз будується на основі Європейських Співтовариств, доповнюючись політикою та формою співпраці встановленими у цьому Договорі. Європейський Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також верховенства права; ці принципи є спільні для усіх країн-членів» [16].

Під час підписання Договору було визначено, що у 1996 році відбудеться наступна міжнародна конференція для оцінки реалізації положень Договору та обговорення подальших кроків інтеграції. На цій конференції планувалося ухвалити рішення про перехід до нового етапу європейського об'єднання [16].

Маастрихтський договір заклав основу для Європейського Союзу, який базується на трьох головних стовпах.

Перший стовп охоплює широкий спектр повноважень і сфер співпраці. Серед них: створення спільного внутрішнього ринку, що забезпечує вільний рух людей, капіталу, товарів і послуг; формування митного союзу; розробка спільної торговельної політики, сільськогосподарської та рибальської політики; спільний підхід до транспорту, енергетики та екології. Крім того, цей стовп включає діяльність Європейського соціального фонду, заходи

щодо захисту конкуренції, стимулювання науково-технологічного прогресу, охорону здоров'я, споживачів, туризму, спорту та цивільної оборони [16].

Другий стовп передбачає спільну зовнішню політику та політику безпеки (СЗППБ), що має на меті зміцнення єдності та незалежності Європи. Основним завданням цієї політики є забезпечення миру, безпеки та прогресу на європейському континенті та у світі. СЗППБ переслідує такі цілі:

- захист спільних цінностей, життєвих інтересів, незалежності та територіальної цілісності Союзу відповідно до принципів Хартії ООН;
- посилення безпеки ЄС та його членів;
- підтримання миру та сприяння міжнародній безпеці;
- заохочення міжнародної співпраці;
- сприяння розвитку демократії, легітимності урядів, а також забезпечення поваги до прав людини та основних свобод [16].

Третій стовп європейської інтеграції стосується співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. При визначенні обов'язків країн-членів у цій сфері творці Договору про Європейський Союз вирішили не включати питання, пов'язані з підтриманням громадського порядку та забезпеченням внутрішньої безпеки. У рамках третього стовпа ЄС зобов'язався забезпечувати громадянам високий рівень захисту їхніх свобод, безпеки та справедливості. Окрему увагу було приділено запобіганню проявам расизму та ксенофобії, а також боротьбі з цими явищами. Крім того, діяльність у цій сфері спрямована на протидію організованій злочинності, тероризму, торгівлі людьми, наркотиками та зброєю, а також на боротьбу з корупцією та зловживаннями.

Для виконання цих завдань було створено Європол – європейське поліцейське агентство, що координує дії країн-членів у боротьбі зі злочинністю. У перспективі також було визначено мету уніфікації покарань

за подібні злочини у всіх державах-членах. Ці заходи стали частиною загальної стратегії підвищення ефективності співпраці в межах Союзу.

1 листопада 1993 року Європейське співтовариство офіційно вступило в нову фазу економічної інтеграції, отримавши назву Європейського Союзу згідно з рішенням глав держав і урядів. На додаток до економічної інтеграції, ЄС розпочав поступовий перехід до політичної інтеграції, передбачаючи створення наддержави конфедеративного або федеративного типу. З часом Союз усе більше набуває рис єдиної державності, що виявляється у тіснішій інтеграції в економічній, політичній та соціальній сферах [67].

Європейський Союз має на меті створення умов для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів та робочої сили всередині своїх кордонів. До 1999 року планувалося завершити створення Європейського центрального банку, запровадити єдину валюту, запровадити спільне громадянство, а також остаточно сформувати організаційні та правові механізми для узгодження зовнішньої політики та політики безпеки між країнами-членами.

Договір про Європейський Союз став важливим етапом в історії ЄС, встановивши основні правила для майбутнього функціонування єдиної валюти, розвитку зовнішньої політики, безпеки та зміцнення співпраці у сфері юстиції й внутрішніх справ. Одним із ключових досягнень ЄС стало створення єдиного ринку, який почав діяти 1 січня 1993 року. Цей ринок базується на чотирьох основних свободах: вільному русі товарів, послуг, людей і капіталу.

Задля досягнення цієї мети, з 1986 року було ухвалено понад 200 законодавчих актів, які регулювали питання податкової політики, бізнес-діяльності, професійної кваліфікації та усунення інших перешкод для відкритих кордонів. Таким чином, ці заходи стали важливими кроками на шляху до інтеграції та зміцнення співпраці між державами-членами [52].

Одним із важливих кроків до інтеграції Європейського Союзу стало підписання Договору про скасування паспортного та митного контролю між

країнами-учасницями. Первинно ця угода була підписана 14 липня 1985 року в Шенгені, невеликому містечку в Люксембурзі, розташованому поблизу кордонів із Францією та Німеччиною. Договір уклали сім європейських держав: Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Португалія та Іспанія. Формальне набуття чинності Шенгенської угоди відбулося 26 березня 1995 року, коли зазначені країни запровадили спільні правила, що дозволили мандрівникам переміщатися між ними без паспортного контролю[52].

Ця угода згодом розширилася: до неї поступово приєдналися інші країни, створивши так званий шенгенський простір. Відтоді на кордонах між державами-учасницями було скасовано прикордонний контроль, що значно спростило пересування. Водночас шенгенські правила передбачають суворий контроль на зовнішніх кордонах ЄС та спільну візову політику, спрямовану на забезпечення безпеки.

На сьогодні повноправними членами Шенгенської зони є не лише країни ЄС, такі як Австрія, Бельгія, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія та Швеція, але й країни, що не є членами ЄС: Ісландія, Норвегія, Швейцарія та Ліхтенштейн. Водночас Ірландія та Велика Британія залишаються поза межами цього простору. Шенгенська угода стала важливим елементом європейської інтеграції, сприяючи створенню єдиної зони без кордонів [48].

Хоча більшість країн-учасниць Шенгенського простору є членами Європейського Союзу, цей простір не ідентичний ЄС, що чітко видно з його карти. Шенгенська угода символізує новий рівень європейської інтеграції, адже вона фактично ліквідувала внутрішні кордони між державами-учасницями. Це стало важливим кроком до об'єднаної Європи. Однак навіть до підписання угоди громадяни країн ЄС могли безперешкодно перетинати внутрішні кордони. Відмінність Шенгенської зони полягає у тому, що видана віза дає право на вільне переміщення територією всіх її держав-учасниць.

У 1990-х роках найбільші суперечки в інтеграційних процесах викликало питання запровадження спільної валюти. Три спроби створення валютного союзу у 1992, 1995 та 1997 роках завершилися невдачею, що виявило серйозні труднощі з одночасним приєднанням усіх країн до цієї ініціативи. Постійне відкладання введення євро ставило під сумнів перспективи цього проекту, адже для успішного створення валютного союзу необхідно було врахувати та синхронізувати багато різних факторів. На момент 1999 року в ЄС не існувало однастайності щодо готовності до введення спільної валюти [48].

Для створення валютного союзу було визначено конкретні критерії, які країни повинні були виконати. Зокрема, рівень інфляції не міг перевищувати показники трьох держав-членів із найстабільнішими цінами більш ніж на 1,5 відсоткових пункти. Бюджетний дефіцит мав становити не більше 3% ВВП, а коливання обмінних курсів національних валют повинні були залишатися в межах, встановлених для європейської валютної системи, без девальвацій за попередні два роки. Також норма довгострокового прибутку не повинна була перевищувати 2% від середнього показника трьох країн із найнижчою нормою прибутку, а національний борг не мав перевищувати 60% ВВП.

Станом на 1995 рік лише 11 з 15 країн-членів ЄС відповідали критеріям рівня інфляції, 10 — процентним ставкам, але лише 4 держави (Данія, Німеччина, Ірландія та Люксембург) дотримувалися вимог щодо бюджетного дефіциту, який у середньому по ЄС становив 4,7%. Лише 5 країн відповідали нормам щодо внутрішнього державного боргу, серед них Данія, Німеччина, Люксембург, Франція та Великобританія. Повністю всі вимоги виконувала лише Люксембург, тоді як три з п'яти критеріїв виконували Німеччина, Франція, Великобританія, Данія та Ірландія [47].

Для покращення економічної ситуації в ЄС було запроваджено низку заходів, спрямованих на посилення контролю за економічною політикою країн-членів. У грудні 1995 року Німеччина запропонувала укласти «стабілізаційний пакт» між майбутніми членами валютного союзу. Згідно з

цією ініціативою, країни мали добровільно зобов'язатися не перевищувати рівень бюджетного дефіциту в 3% від ВВП навіть за несприятливих економічних умов, а за сприятливих умов цей показник мав зменшитися до 1%. У разі порушення цього зобов'язання передбачалися штрафи в розмірі 0,25% ВВП за кожен відсоток перевищення тривідсоткового ліміту. Проте ця пропозиція не отримала достатньої підтримки, і лише в грудні 1996 року було досягнуто домовленості щодо механізму санкцій, які мали застосовуватися тільки після ухвалення відповідного політичного рішення. До виняткових випадків, які могли пом'якшити санкції, включили не лише природні катастрофи чи політичні події, як об'єднання Німеччини, але й значне зниження темпів економічного зростання [47].

Для вирішення валютних питань у червні 1998 року у Франкфурті-на-Майні було створено Європейський центральний банк (ЄЦБ). Його попередником був Європейський монетарний інститут. ЄЦБ отримав повноваження здійснювати монетарну політику в зоні євро і забезпечувати стабільність цін. До його директорату увійшли керівники центральних банків 11 країн Єврозони. Роль національних банків обмежувалася реалізацією політики, визначеної ЄЦБ, без права впливати на її формування. Створення валютного союзу стало певним поворотним моментом у стратегії ЄС, адже до цього передбачалося, що всі держави-члени мають рухатися інтеграційним шляхом з однаковою швидкістю. Для нових членів передбачався лише перехідний період, після якого на них поширювалися загальні правила [47].

1 січня 1999 року євро було запроваджено в 11 країнах (Греція приєдналася у 2001 році через початкову невідповідність її економіки встановленим критеріям) і використовувалося виключно для комерційних і фінансових операцій. Такий підхід створював ризики дестабілізації торговельних потоків та можливого розколу спільного внутрішнього ринку, що могло б призвести до поділу ЄС на дві нерівні групи країн. Це негативно впливало б на інтеграційні процеси в цілому.

На початковому етапі євро існувало лише в чеках, банківських переказах та розрахунках. Голова Європейської Комісії Жак Сантер, коментуючи запровадження євро, відзначив важливість цього кроку для зміцнення економічної інтеграції Європейського Союзу та підкреслив його значення як символу європейської єдності: «...євро являтиме собою потужний фактор не лише для подальшої економічної інтеграції, але також і для інтеграції політичної. Для цього зараз є усі необхідні умови... Безперечно, це історична подія, насамперед тому, що вона безпрецедентна в історії людства. Уперше одні з найсильніших і найрозвинутіших держав світу добровільно відмовляються від своїх національних валют для того, щоб створити одну, єдину, спільну» [42].

Єдина європейська валюта, євро, стала реальністю 1 січня 2002 року, коли в 12 із 15 країн Європейського Союзу національні валюти були замінені на банкноти та монети євро. До цих країн належали Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Франція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Австрія, Португалія та Фінляндія. Організація цього процесу вимагала значних логістичних зусиль, зокрема виготовлення, карбування та розподілу понад 80 мільярдів монет. У наступні роки Єврозона продовжувала розширюватися: у 2007 році до неї приєдналася Словенія, у 2008 році – Мальта і Кіпр, у 2009 році – Словаччина, у 2011 році – Естонія, у 2014 році – Латвія, а у 2015 році – Литва. Інші країни ЄС зможуть долучитися до Єврозони, як тільки відповідатимуть критеріям, визначеним Маастрихтським договором [41].

Запровадження євро принесло низку переваг, серед яких усунення ризику коливань валютних курсів і витрат на обмін валют, стабільність цін і розширення вибору для споживачів, а також посилення економічної співпраці між країнами. Євро використовується на всій території Єврозони, що робить подорожі та торгівлю зручнішими. Монети євро мають дві сторони: одну із загальним дизайном і другу з національними символами, тоді як банкноти містять зображення арок, мостів та вікон як символи єднання.

Економічна політика в межах Єврозони залишається відповідальністю окремих держав-членів, але уряди повинні координувати свої дії для досягнення спільних цілей – економічної стабільності, зростання та зайнятості. Європейська валютна система, будучи регіональною міжнародною системою, формує основу для організації валютних відносин країн «Загального ринку». Вона спрямована на стабілізацію валютних курсів і сприяння економічній інтеграції. Запровадження євро стало важливим кроком до створення єдиної валютної політики в країнах Єврозони, що посилює інтеграційні процеси та сприяло стабільності фінансової системи [32].

У 2004 році представники 25 країн ЄС підписали Договір про встановлення Європейської Конституції, який мав на меті упорядкувати демократичні процеси ухвалення рішень та управління в ЄС, що розширився до 25 і більше країн. Документ також передбачав створення посади міністра закордонних справ Європи. Для набуття чинності договір мав бути ратифікований усіма країнами-членами, проте після того, як громадяни Франції та Нідерландів висловилися проти на референдумах у 2005 році, процес ратифікації було призупинено, а лідери ЄС оголосили «період роздумів».

У 2007 році на заміну Конституції було підписано Лісабонський договір, до якого долучилися 27 країн-членів. Договір був спрямований на підвищення демократичності, ефективності та прозорості ЄС, що дозволило йому краще реагувати на глобальні виклики, такі як зміни клімату, забезпечення безпеки та стійкий розвиток. Усі країни ЄС завершили ратифікацію Лісабонського договору 3 листопада 2009 року, а його положення набули чинності 1 грудня того ж року [16].

У 2008 році світова фінансово-економічна криза, яка розпочалася у США, вплинула на країни ЄС. Відповідь ЄС на кризу включала низку заходів, зокрема підтримку євро та фінансової стабільності, створення нових механізмів для управління кризами, таких як Європейський механізм

стабільності – фонд допомоги країнам, що зіткнулися з економічними труднощами. Було запроваджено нові закони для стабільності банківської системи, створено банківський союз, який забезпечив централізований нагляд за банками в ЄС та запровадив механізми для закриття неплатоспроможних банків.

Для поліпшення управління економікою було започатковано європейський семестр – щорічну процедуру координації державних бюджетів, а також укладено пакт «Євро +» і «Фіскальний компактний договір», що передбачали взаємні зобов'язання країн щодо забезпечення надійності державних фінансів. Після виходу з кризи було досягнуто значних результатів. Наприклад, інвестиційний план для Європи, ухвалений у листопаді 2014 року, сприяв залученню приватних інвестицій за рахунок державних гарантій. До жовтня 2019 року Європейський фонд стратегічних інвестицій залучив понад 439 мільярдів євро, що перевищило очікування, і підтримав створення 1,1 мільйона робочих місць, із прогнозом збільшення цієї кількості до 1,7 мільйона до 2022 року. Більше мільйона малих і середніх підприємств отримали покращений доступ до фінансування, що сприяло зростанню ВВП ЄС на 0,9% [42].

На початку XXI століття Європейський Союз став однією з найбільш інтегрованих економічних систем світу, об'єднуючи понад 446 мільйонів споживачів (станом на 2020 рік) і займаючи друге місце за кількістю населення після Китаю та Індії. ЄС є потужним торговельним блоком, а його економічні стандарти мають вплив навіть на неєвропейські компанії, які змушені адаптувати свою продукцію до вимог ЄС. Європейський Союз вважається найбільш успішною спробою об'єднання Європи, яка замінила попередні зусилля силового характеру, зокрема наполеонівські походи та спроби об'єднання під час Другої світової війни. Попри те, що політична інтеграція відбувається повільніше, ніж економічна, Європа залишається регіоном, де інтеграційні процеси досягли найбільшого прогресу [44].

Процес інтеграції на Європейському континенті після Другої світової війни охоплював не лише об'єднання різних сфер через укладення так званих "договорів про заснування", а й географічне розширення завдяки приєднанню нових держав до Європейських Співтовариств, а згодом і до Європейського Союзу. Станом на 2020 рік, після семи етапів розширення, ЄС налічував 27 держав-членів (до виходу Великобританії 31 січня 2020 року кількість членів сягала 28). При цьому державами-засновницями цього об'єднання були лише шість країн Західної Європи, які стали основою європейської інтеграції після закінчення війни [44].

Від початку 1950-х років європейські країни активно працювали над зміцненням економічної співпраці між членами Співтовариства. Однією з головних цілей цього процесу було досягнення повної економічної інтеграції та створення єдиної європейської валюти. Зрештою, 30 червня 2002 року був офіційно заснований Економічний і валютний союз, який став важливим досягненням у рамках ЄС. На сучасному етапі Європейський Союз представляє найвищий рівень економічної інтеграції у світі, слугуючи прикладом ефективного міжнародного об'єднання.

1.4. Правовий статус Європейського Парламенту в інституційному механізмі ЄС

Європейський Парламент є ключовою інституцією Європейського Союзу, виконуючи роль наднаціонального представницького органу, який представляє інтереси близько 450 мільйонів громадян країн-членів ЄС. Його історичним попередником була Загальна Асамблея Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), яка мала обмежені повноваження і здійснювала лише незначний контроль за діяльністю Верховного органу ЄОВС. Члени Асамблеї призначалися державами-учасницями, а не обиралися населенням.

У 1962 році Асамблея ухвалила рішення про зміну своєї назви на "Європейський Парламент", хоча офіційне використання цієї назви у

документах Співтовариств почалося лише після набрання чинності Єдиним європейським актом у 1987 році. На сьогодні Європейський Парламент є незалежним від національних парламентів держав-членів органом, його діяльність визначена статтею 189 Договору про Європейський Союз. Він складається з представників народів країн-членів, об'єднаних у рамках Співтовариства [44].

Кількість депутатів Європарламенту не перевищує 750 осіб, і вони обираються шляхом прямого загального голосування терміном на п'ять років. Розподіл місць у парламенті залежить від чисельності населення кожної країни-члена. Перші прямі вибори до Європейського Парламенту відбулися у 1979 році, і з того часу депутати обираються відповідно до національного законодавства кожної країни-члена. У більшості країн вибори проводяться за пропорційною виборчою системою, за винятком Великобританії, яка використовувала мажоритарну систему відносної більшості до свого виходу з ЄС [44].

Правила, що стосуються умов несумісності мандата депутата Європарламенту, встановлюються як національним законодавством, так і нормативно-правовими актами ЄС. Відповідно до Акту "Про введення загальних та прямих виборів депутатів Європейського Парламенту" 1976 року, затвердженого Радою ЄС та ратифікованого всіма країнами-членами, депутат Європарламенту може одночасно бути членом парламенту своєї держави. Однак мандат депутата несумісний із низкою посад, серед яких членство в уряді країни-члена, Комісії ЄС, Суді ЄС, Рахунковій палаті, Консультативному комітеті ЄОВС або Економічному та соціальному комітеті, а також будь-яка посада в установах, які керують коштами ЄС або виконують довгострокові управлінські завдання.

Таким чином, Європейський Парламент має унікальний правовий статус, який забезпечує його незалежність і здатність виконувати функції представницького органу громадян ЄС, водночас чітко врегульовуючи питання несумісності мандата для запобігання конфліктам інтересів.

Дострокове припинення депутатських повноважень у Європейському Парламенті можливе з кількох причин: смерть депутата, добровільна відставка, незалежно від її мотивів, або примусова відставка, пов'язана з втратою мандата. У випадку примусової відставки остаточне рішення приймається більшістю голосів від конституційного складу парламенту.

Права та обов'язки депутатів визначаються самим Європейським Парламентом, який ухвалює відповідний нормативний акт. Цей акт має бути погоджений із Радою ЄС, яка приймає рішення на основі принципу одноголосності після консультацій із Комісією[45].

Щороку Європарламент проводить одну регулярну сесію, яка розпочинається другого вівторка березня і триває 1-2 тижні у Страсбурзі (Франція), у Палаті Європи. Більшу частину часу депутати працюють у комітетах, а не на пленарних засіданнях. Позачергові сесії можуть проводитися у Брюсселі на вимогу більшості депутатів або за ініціативою Ради чи Комісії, і, як правило, тривають не більше двох днів[52].

Для забезпечення ефективного виконання своїх функцій Європарламент має бути добре організованим і дієздатним. Основними рисами, що сприяють реалізації його повноважень, є наявність чітких процедур внутрішньої роботи, допоміжних структур, а також незалежність депутатів. Рішення зазвичай ухвалюються абсолютною більшістю депутатів, присутніх на засіданні, при цьому кворум становить щонайменше третину від загального складу.

У деяких випадках для ухвалення окремих рішень встановлюються спеціальні процедури. Наприклад, рішення про розширення ЄС потребує не лише кваліфікованої більшості голосів, а й присутності абсолютної більшості депутатів. Якщо ж у залі присутні менше третини парламентаріїв, але запит на перевірку кворуму не подано, Парламент має право продовжувати роботу у звичному режимі, а його рішення залишаються юридично дійсними [52].

Голосування депутатів здійснюється виключно особисто, і порушення цього принципу вважається серйозним порушенням регламенту. У такому

разі депутат підлягає дисциплінарній відповідальності відповідно до ст. 132 Внутрішнього регламенту Європарламенту. За характером голосування може бути відкритим, поіменним або таємним, залежно від процедурного контексту та природи розглянутого питання.

Голосування в Європейському Парламенті зазвичай здійснюється відкрито шляхом підняття рук або за допомогою електронної системи. Таємне голосування застосовується у випадках призначення органів і посадових осіб ЄС, а також за вимогою щонайменше 1/5 від загального складу Парламенту. Поіменне голосування використовується для призначення Президента та складу Єврокомісії, а також для винесення вотуму недовіри відповідно до статей 32-34 Внутрішнього регламенту. Якщо водночас подано вимогу про поіменне та таємне голосування, пріоритет надається останньому. Результати парламентських дебатів публікуються в офіційному виданні ЄС – «Офіційному віснику ЄС» [52].

Європейський Парламент є однопалатним органом, що працює на постійній основі. Його структура і функціонування визначаються Внутрішнім регламентом. Роботою Парламенту керує Голова, якого обирають з числа депутатів на половину строку легіслатури, тобто на два з половиною роки. Голова організовує пленарні засідання, виконує адміністративні та дисциплінарні функції, а також представляє Парламент у зовнішніх зв'язках спільно з Президентом Єврокомісії та головуючою особою Ради ЄС. Його основні повноваження включають керівництво діяльністю Парламенту, винесення проектів рішень на голосування, відкриття, перенос і закриття пленарних засідань [52].

Допоміжні функції виконують 14 заступників Голови та 5 квесторів, які разом із Головою входять до складу Бюро Парламенту. Плануванням порядку денного займається конференція голів, до якої входять лідери парламентських фракцій та комітетів. Квестори, відповідно до статті 29 Внутрішнього регламенту, є посадовими особами, які відповідають за адміністративні та фінансові питання, пов'язані з депутатами. Вони ведуть

спеціальний реєстр професійної діяльності парламентаріїв, контролюючи, щоб кожен депутат щорічно подавав декларацію про свою професійну діяльність і доходи. До їхніх обов'язків також належить видача перепусток особам, які часто відвідують Парламент для надання інформації, зокрема представникам лобістських груп, що підкреслює роль Парламенту як унікального інституту політичного лобіювання.

Важливе місце в роботі Європарламенту займають комітети, які можуть бути постійними або тимчасовими. Їхнє основне місце роботи – Брюссель. Комітети мають як загальний, так і спеціалізований характер, їхній склад формується з урахуванням чисельності політичних груп і географічного представництва. Засідання комітетів проводяться щомісяця і зазвичай тривають від одного до двох тижнів. Така структура забезпечує ефективну роботу Парламенту, сприяючи реалізації його повноважень у системі інституцій ЄС [52].

Комітети Європейського Парламенту, створені на постійній основі, формуються відповідно до предметів розгляду і охоплюють широкий спектр питань. У структурі Парламенту функціонує 20 комітетів, до яких входять комітети із закордонних справ, розвитку, міжнародної торгівлі, бюджету, економічних і фінансових питань, праці та соціальних питань, навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів, промисловості й енергетики, транспорту й туризму, регіонального розвитку, сільського господарства й рибальства, культури та освіти, правових питань, громадянських свобод, конституційних питань, прав жінок і петицій. Кожен комітет обирає свої керівні органи, зокрема голову та генерального доповідача [52].

Основна робота комітетів полягає у підготовці проєктів рішень для їх розгляду на пленарних засіданнях. Вони також беруть участь у формуванні установчої та бюджетно-фінансової діяльності Парламенту, реалізують внутрішні та зовнішні функції, а також здійснюють парламентський нагляд за виконавчою владою. Крім того, комітети забезпечують можливість

обговорення конкретних питань за участі представників Комісії та Ради ЄС. У рамках своїх повноважень комітети відіграють ключову роль у реалізації функцій Європарламенту.

Амстердамський договір формалізував створення тимчасових слідчих комісій Парламенту, які до цього утворювалися на основі спільного рішення Парламенту, Комісії та Ради від 6 березня 1995 року. Комітети також займаються підготовкою чергових сесій Парламенту і зустрічей політичних груп, що представлені в цьому органі [48].

Європарламент обирає свого голову з числа депутатів, як передбачено статтею 197 Договору про заснування ЄС. Незалежність цього органу забезпечується об'єднанням депутатів у політичні партії та фракції на загальноєвропейському рівні, що сприяє формуванню європейської ідентичності та вираженню політичної волі громадян Союзу (ст. 191 Договору про заснування ЄС).

Для забезпечення своєї роботи Європейський Парламент має у своєму розпорядженні численні технічні служби, включаючи службу перекладу, які об'єднані в Секретаріат Парламенту. Секретаріат та інші служби розташовані в Люксембурзі, що, разом із регулярними засіданнями в Брюсселі та Страсбурзі, вимагає постійних переїздів парламентаріїв. Ці переїзди значно збільшують витрати на транспорт і тимчасове проживання, але є невід'ємною частиною роботи цього наднаціонального органу.

Важливу роль у роботі Європарламенту відіграє система гарантій, спрямованих на забезпечення ефективної діяльності його депутатів. Заробітна плата членів Європарламенту зазвичай відповідає рівню заробітків депутатів національних парламентів. Однак, через відсутність уніфікованого підходу, існує значна різниця в рівнях винагороди депутатів з різних держав-членів. Додатково з бюджету ЄС депутати отримують дотації та виплати, які іноді перевищують основну заробітну плату. Водночас депутати сплачують податки лише з тієї частини доходу, яка регулюється національним

законодавством. Дотації та виплати з бюджету ЄС не обкладаються податком у державах-членах.

Діяльність депутатів також регулюється Угодою про привілеї та імунітети, укладеною між Співтовариствами та державами-учасницями. Привілеї та імунітети, надані членам Європарламенту, переважно відповідають тим, які діють для національних парламентаріїв. Наприклад, це індемнітет і імунітет, що гарантують захист від кримінального переслідування за висловлювання під час парламентських дебатів або виконання службових обов'язків. Крім того, депутатам компенсуються витрати, пов'язані з переїздами, оскільки основні пленарні засідання проходять у Страсбурзі [52].

Коли депутати перебувають на території своєї держави, вони користуються всіма імунітетами, доступними національним парламентарям, такими як незатримання чи непідсудність. Якщо ж вони перебувають на території іншої країни ЄС, їхні імунітети забезпечуються відповідно до Протоколу про привілеї та імунітети. Вони не можуть бути піддані кримінальному переслідуванню, затриманню чи арешту в період сесій Парламенту [52].

Таким чином, система привілеїв і імунітетів, а також фінансові гарантії, забезпечують необхідні умови для виконання депутатами своїх обов'язків у рамках Європейського Парламенту, сприяючи стабільності та ефективності цього інституційного органу ЄС.

Європейський Парламент займає важливе місце в інституційній системі Європейського Союзу, виконуючи низку ключових функцій. Він є платформою для проведення демократичних дебатів і активно бере участь у таких сферах, як законодавча діяльність, контроль над іншими інститутами ЄС, зовнішні відносини та фінансування діяльності Євросоюзу. Окрім цього, Парламент виконує унікальну роль у політичному лобіюванні, спрямованому на подальше поглиблення європейської інтеграції, а його дебати впливають на формування стратегічних рішень у межах Союзу [44].

Хоча законодавчі повноваження Європарламенту є відносно обмеженими, він відіграє важливу роль у формулюванні положень та ухваленні актів вторинного законодавства ЄС у співпраці з іншими інституціями Союзу, що передбачено статтями 251 і 252 Договору про заснування ЄС. Водночас контрольні функції Європарламенту є значно ширшими та ефективнішими. Його здатність здійснювати демократичний контроль над іншими структурами ЄС надає цьому інституту особливого значення [54].

Однією з найважливіших контрольних функцій Парламенту є право висловлювати вотум недовіри Європейській Комісії. Ініціювати таку пропозицію може будь-який депутат Парламенту. Якщо вотум недовіри підтримує подвійна більшість — дві третини поданих голосів і більшість членів Парламенту, — весь склад Комісії повинен подати у відставку (ст. 201 Договору про заснування ЄС). За весь час існування Євросоюзу вотум недовіри до Комісії був поставлений на голосування лише один раз [54].

Європарламент також має право затверджувати голову Комісії і, у разі необхідності, відправляти його у відставку шляхом винесення вотуму недовіри. Для цього потрібно дві третини голосів членів Парламенту (ст. 214 Договору про заснування ЄС). Таким чином, контрольні повноваження Європарламенту забезпечують важливий баланс влади в межах Європейського Союзу, сприяючи його демократичному функціонуванню.

Європейський Парламент використовує інститут інтерпеляції як один із ключових інструментів здійснення своїх контрольних повноважень щодо Комісії. Цей механізм передбачає, що депутати можуть ставити запитання Комісії, на які вона зобов'язана відповідати як усно, так і письмово. Окрім того, Парламент щорічно затверджує програми діяльності Комісії на наступний рік, а також звіти про виконану роботу за минулий рік, що передбачено статтею 197 Договору про заснування ЄС [54].

Щодо контролю за діяльністю Ради, він є менш широким. Парламент заслуховує Раду відповідно до процедур, встановлених самою Радою (також

стаття 197). Відповідно до правила 19 процедур Ради, голова або один із членів Ради може брати участь у сесіях Парламенту, надаючи необхідну інформацію. Починаючи з 1960 року, за усталеною практикою, голова Ради щорічно виступає перед Парламентом із усним звітом про діяльність очолюваного ним органу за минулий рік.

Європейський Парламент має право здійснювати розслідування в рамках своєї контрольної функції. На запит щонайменше чверті депутатів може бути створений тимчасовий комітет для вивчення можливих порушень чи недоліків у впровадженні законодавства Європейського Союзу. Однак це виключає випадки, коли такі факти вже розглядаються у суді, і рішення ще не ухвалено (стаття 193 Договору про заснування ЄС) [52].

Крім того, після кожних виборів Європарламент призначає омбудсмена. Ця особа має повноваження приймати скарги від будь-якого громадянина Співтовариства або фізичної чи юридичної особи, яка проживає чи має зареєстрований офіс у країнах-членах ЄС. Омбудсмен розглядає скарги, пов'язані з порушеннями у діяльності інститутів та органів ЄС, окрім судових структур. Результати проведеного розслідування повідомляються заявникові (стаття 195 Договору про заснування ЄС).

Ці положення дають змогу, зокрема, громадянам України, які мають зареєстровані офіси в країнах-членах ЄС, звертатися до омбудсмена у разі порушення їхніх прав з боку інститутів або органів Європейського Союзу.

Установчими угодами закріплено різноманітні форми участі Європейського Парламенту в сфері зовнішніх зносин, які варіюються від надання консультацій до обов'язкової згоди на певні дії. Зокрема, укладення угод про створення асоціацій з іншими державами або міжнародними організаціями, угод, що встановлюють інституційні рамки для співпраці, угод із суттєвими бюджетними наслідками для ЄС або тих, які вносять зміни до актів, прийнятих у рамках процедури спільного ухвалення рішень, можливе лише після отримання згоди Європарламенту (стаття 300.3 Договору про заснування ЄС).

Крім того, згода Парламенту є обов'язковою для початку переговорів щодо прийняття нових держав до Євросоюзу (стаття 49 Договору про ЄС). Також Європарламент має надати згоду на дії проти країн-членів, якщо вони допускають серйозні умисні порушення основних принципів, на яких базується Європейський Союз (стаття 7 Договору про ЄС) [52].

В усіх випадках укладення міжнародних угод, окрім торговельних, Європейський Парламент має право на консультацію. Обов'язковими є консультації з Парламентом і в разі внесення змін до установчих угод (стаття 8 Договору про ЄС). Таким чином, Європарламент відіграє важливу роль у формуванні зовнішньої політики ЄС та у контролі за її реалізацією.

Європейський Парламент відіграє важливу роль у реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу. Він консультує державу-члена, яка головує в ЄС, з питань здійснення політики у цих сферах і має право звертатися до Ради ЄС із рекомендаціями. Крім того, Парламент організовує щорічні обговорення щодо стану справ у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, що передбачено статтею 21 Договору про Євросоюз [54].

У бюджетній сфері Європейський Парламент також має значний вплив. Хоча проект бюджету готується Комісією, Парламент має право вносити до нього зміни. Окрім цього, Парламенту належить остаточне рішення щодо затвердження чи відхилення бюджету (статті 272.6 і 272.8 Договору про заснування ЄС). Він також надає Комісії дозвіл на виконання бюджету, що закріплено у статті 276 Договору про заснування ЄС.

Завдяки своїм бюджетним повноваженням Європарламент має можливість впливати на всі напрями політики Євросоюзу, забезпечуючи демократичний контроль над її формуванням і реалізацією [52].

Аналізуючи процедури формування, склад і структуру Європейського Парламенту, а також права та обов'язки його депутатів, можна дійти висновку, що цей орган є виборним представницьким інститутом Європейського Союзу. Проведення прямих виборів до Європарламенту

змінює його міждержавний характер на наднаціональний, тим самим підвищуючи легітимність цього органу в очах громадян ЄС. Статус і повноваження Європейського Парламенту визначаються загальною політикою країн-членів, яка спрямована на створення кращих умов для життя, праці та безпеки громадян.

РОЗДІЛ II. ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ УГОД, ЯКІ ВПЛИВАЛИ НА ПОВНОВАЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ У РІЗНІ ПЕРІОДИ.

2.1. Паризький договір

Першим офіційним документом, що заклав основу для створення євроспільноти, став Паризький договір, також відомий як угода про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі. Це один із чотирьох основоположних договорів Європейського Союзу, поряд із Римськими договорами та Договором про Європейський Союз. Паризький договір був підписаний 18 квітня 1951 року в Парижі, набрав чинності 23 липня 1952 року, а його дія завершилася 23 липня 2002 року. Угода була укладена між шістьма країнами-засновницями: Францією, Італією, Німеччиною, Бельгією, Люксембургом і Нідерландами. Учасники домовилися про близько ста статей, що становили єдиний правовий документ.

Головною метою договору було зміцнення франко-німецької солідарності та відкриття шляхів до європейської інтеграції. Також договір спрямовувався на сприяння економічному зростанню, збільшенню рівня

зайнятості та покращенню умов життя в країнах-членах через створення спільного ринку для вугільної та сталеливарної промисловості.

Основні завдання договору включали:

- стимулювання економічного зростання;
- підвищення зайнятості та рівня життя громадян;
- встановлення найнижчих цін та покращення умов праці;
- забезпечення упорядкованого постачання спільного ринку.

До повноважень Об'єднання входило:

- забезпечення безперебійного постачання спільного ринку;
- гарантування рівного доступу споживачів до джерел виробництва;
- встановлення найнижчих цін;
- створення умов, які стимулювали б підприємства до розвитку і модернізації;
- сприяння поліпшенню умов праці та підвищенню життєвого рівня працівників;
- стимулювання міжнародної торгівлі;
- підтримка впорядкованого розвитку та модернізації виробничих потужностей.

Паризький договір став ключовим кроком у напрямку європейської інтеграції, створюючи основу для подальшого розвитку економічної та політичної співпраці між європейськими державами [17].

Паризький договір передбачав низку важливих положень, спрямованих на забезпечення ефективної роботи Об'єднання. Згідно зі статтею 4, договір забороняв будь-яке втручання у вільний вибір постачальника покупцем, що гарантувало принципи вільної конкуренції на спільному ринку. Для виконання своїх функцій, Об'єднання займалося наданням інформації, консультацій, розробкою спільних цілей, забезпечувало підприємства фінансовими ресурсами для інвестицій та інформувало громадськість про причини своїх рішень (стаття 5) [17].

Об'єднання, будучи юридичною особою, мало міжнародну правоздатність, необхідну для виконання своїх функцій та досягнення визначених цілей. Представлення Об'єднання здійснювалося через його інститути, кожен з яких виконував свої повноваження (стаття 6). До таких інститутів належали:

- Вищий керівний орган із відповідним Комітетом;
- Загальна асамблея (пізніше – Європейський парламент);
- Спеціальна рада міністрів (пізніше – Рада);
- Суд ЄС (стаття 7) [17].

Комісія, як ключовий інститут, складалася з 17 членів, хоча ця кількість могла змінюватися одноголосним рішенням. До складу Комісії входило не більше одного представника від кожної держави-члена, але участь представників усіх країн не була обов'язковою. Члени Комісії діяли повністю незалежно при виконанні своїх обов'язків (стаття 9). Їх призначали уряди країн-членів за спільною згодою, а термін їхніх повноважень складав чотири роки з можливістю повторного призначення (стаття 10) [17].

Керівництво Комісії включало голову та шість віце-голів, яких обирали з числа членів Комісії на дворічний термін за тією ж процедурою, що й для членів Комісії. Їх повноваження також могли бути продовжені (статті 11-13). Ці інституційні положення заклали основу для ефективної координації діяльності та досягнення цілей, визначених Паризьким договором.

Орган управління Європейської спільноти вугілля та сталі виконував організаційні функції, необхідні для забезпечення роботи її департаментів (стаття 16). Вищий керівний орган був наділений правом законодавчої ініціативи та відігравав ключову роль у прийнятті найважливіших рішень. Він водночас виступав як основний законодавчий орган ЄОВС, що забезпечувало його центральне місце в управлінні спільнотою [17].

До складу Вищого керівного органу входив Консультативний комітет, до якого призначалися від 72 до 91 члена. Призначення членів комітету

здійснювала Рада на дворічний термін, причому кожен член призначався в індивідуальній якості. Комітет самостійно обирав голову та посадових осіб строком на один рік і мав право ухвалювати власні процедурні правила (стаття 18).

Голова Консультативного комітету мав повноваження скликати засідання для обговорення конкретних питань. Також засідання могли бути ініційовані за вимогою Вищого керівного органу або більшості членів комітету (стаття 19). Цей механізм забезпечував гнучкість у вирішенні оперативних завдань та сприяв координації роботи між різними інституціями ЄОВС [17].

У подальшій перспективі Європейський парламент розробив пропозиції щодо проведення прямих загальних виборів, які б здійснювалися за єдиною процедурою для всіх держав-членів. Це було важливим кроком у напрямку демократизації та наднаціоналізації європейської спільноти. Європейський парламент проводить свої щорічні сесії автоматично, без необхідності ухвалення окремих рішень про їх скликання. Сесії розпочинаються у другий вівторок березня (стаття 22). Під час відкритих засідань Парламент розглядає загальну доповідь, яку надсилає йому Вищий керівний орган (стаття 24). Внутрішні процедурні правила Парламенту затверджуються більшістю голосів його членів (стаття 25) [17].

За своєю природою Європейський парламент у той період виконував переважно представницькі функції, схожі на парламентські інституції. Проте йому не було надано права самостійно ініціювати або ухвалювати обов'язкові рішення, що суттєво обмежувало його роль.

Рада складалася з представників держав-членів, кожна з яких делегувала одного члена свого уряду (стаття 27). У випадках, коли Рада проводила консультації з Вищим керівним органом, вона мала право розглядати питання без голосування. Усі протоколи таких засідань надсилалися до Вищого керівного органу для подальшого ознайомлення (стаття 28) [17].

Рада також мала повноваження встановлювати рівень заробітної плати, винагород і пенсій для Голови та членів Комісії, а також для суддів, юридичних радників і секретаря Суду, приймаючи рішення кваліфікованою більшістю (статті 29-30).

Суд Європейської спільноти з вугілля та сталі був відповідальним за забезпечення дотримання закону при тлумаченні та виконанні положень договору і пов'язаних із ним правил (стаття 31). До складу Суду входили 13 суддів, які працювали в повному складі, а також шість юридичних радників. Призначення суддів і радників здійснювалося урядами держав-членів за спільною згодою строком на шість років (стаття 32) [17].

Ця структура забезпечувала реалізацію ключових функцій у рамках договору, хоча її функціонал мав значні обмеження, характерні для початкового етапу європейської інтеграції.

Якщо рішення Суду або його рекомендація не набули чинності, справа знову передається до Вищого керівного органу для подальшого розгляду (статті 33-34). Апеляції щодо актів, ухвалених інституціями, мають бути подані протягом одного місяця з дня опублікування відповідного акту Європейського парламенту або з моменту отримання державами-членами чи Вищим керівним органом повідомлення про акт Ради (стаття 38). Крім того, Суд наділений повноваженнями ухвалювати рішення щодо компенсації збитків, які завдані Об'єднанням (стаття 40) [17].

Суд виступає одним із найважливіших інститутів, який забезпечує дотримання юридично обов'язкових положень договорів та актів, ухвалених інституціями Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄОВС). Щодо економічних і соціальних положень договору, в Загальних положеннях зазначено, що Вищий керівний орган має право проводити консультації з урядами, представниками зацікавлених сторін (підприємствами, споживачами, комерсантами) та їхніми асоціаціями, а також із залученням експертів. Основні завдання та програми, розроблені Вищим керівним органом, публікуються лише після розгляду Консультативним комітетом.

Крім того, цей орган може публікувати результати досліджень і інформацію, що стосуються його діяльності, забезпечуючи прозорість і залучення широкого кола учасників до процесу управління (стаття 46). Ці положення підкреслюють прагнення до відкритості, співпраці та забезпечення правової основи для діяльності ЄОВС у рамках європейської інтеграції [17].

Фінансові положення Паризького договору були однією з ключових частин угоди, що визначали механізми забезпечення Вищим керівним органом коштів для виконання своїх завдань. Це право включало такі джерела фінансування:

- збір зборів із вугілля, сталі та їх похідних;
- отримання позик;
- прийняття дарувань (стаття 49).

Кошти, зібрані через ці механізми, використовувалися для покриття:

- адміністративних витрат;
- надання допомоги, яка не підлягає поверненню, зокрема для реадптації;
- витрат на технічні та економічні дослідження (стаття 50) [17].

Розмір зборів на різні види продукції переглядався щорічно залежно від їхньої середньої вартості, але ставка зборів не могла перевищувати 1%. Крім того, Вищий керівний орган міг використовувати позикові кошти виключно для надання позик (стаття 51)[17].

Однією з важливих віх документа були положення про інвестиції та фінансову допомогу. Вищий керівний орган отримував право сприяти реалізації інвестиційних програм через:

- надання позик підприємствам;
- гарантування позик, які підприємства могли отримати з інших джерел (стаття 54).

У випадках, коли проекти безпосередньо сприяли збільшенню виробництва, зниженню собівартості продукції чи полегшенню її маркетингу, Вищий керівний орган міг підтримувати їх фінансування. Для цього потрібне було одноголосне схвалення Ради. Таке фінансування могло здійснюватися шляхом надання позик або гарантування інших фінансових ресурсів.

Ці фінансові механізми забезпечували гнучкість і стійкість роботи Вищого керівного органу, дозволяючи йому ефективно підтримувати інвестиції та реалізовувати економічні цілі, передбачені договором [17].

Вищий керівний орган відігравав активну роль у підтримці технологічних та економічних досліджень, які стосувалися виробництва та зростаючого використання вугілля і сталі. Особливу увагу приділяли також питанням охорони праці у вугільній і сталеливарній галузях. Ці дослідження спрямовувалися на покращення виробничих процесів і умов праці.

Розділ договору, що стосується виробництва, містив такі основні положення:

1. Непрямі методи впливу:

Вищий керівний орган надавав перевагу непрямим методам регулювання, які включали:

- співпрацю з урядами держав-членів у питаннях регулювання або впливу на загальне споживання вугілля і сталі;

- втручання у сферу цін та комерційної політики відповідно до положень договору (стаття 57) [17].

2. Роль держав-членів у разі бездіяльності органу:

У випадках, коли Вищий керівний орган не діяв, держава-член мала право порушити відповідне питання перед Радою, що забезпечувало додатковий механізм вирішення проблем.

3. Пріоритети споживання:

Рада, співпрацюючи з Вищим керівним органом, відповідала за встановлення пріоритетів у споживанні, що дозволяло координувати використання ресурсів у відповідності до потреб.

4. Виробничі програми:

Вищий керівний орган на основі визначених Радою пріоритетів розробляв виробничі програми для підприємств. Це забезпечувало впорядковану організацію виробничої діяльності у рамках Європейської спільноти з вугілля та сталі (статті 58-59) [17].

Ці положення відображають прагнення до координації діяльності в рамках європейської інтеграції, з акцентом на баланс між державним впливом, корпоративною автономією та спільними інтересами учасників.

Цінова політика, визначена угодою, включала низку важливих положень. По-перше, заборонялися будь-які практики, що суперечили статтям 2, 3 та 4, зокрема дії, які призводили до недобросовісної конкуренції, а також дискримінаційні підходи, що створювали нерівні умови для учасників ринку, особливо з урахуванням національності покупця.

Водночас Вищий керівний орган мав низку прав, зокрема:

- встановлювати максимальні ціни в межах загального ринку;
- визначати мінімальні ціни на продукцію;
- за погодженням із асоціаціями, які представляли відповідні підприємства, встановлювати мінімальні чи максимальні експортні показники;
- регулювати рівень цін на один або кілька видів продукції (стаття 61);
- санкціонувати однакові платежі за вугілля для підприємств, що використовують спільну сировинну базу (стаття 62);
- усувати дискримінацію в купівельній практиці у вугільному та сталеливарному секторах економіки (стаття 63);
- накладати штрафи на підприємства, що порушували правила купівлі-продажу (стаття 64) [17].

У розділі "Погодження і концентрація" було передбачено заборону підприємствам об'єднуватися або узгоджувати свої дії, якщо це обмежувало чи руйнувало конкуренцію на загальному ринку. Проте, якщо Вищий керівний орган визнавав законність об'єднання таких підприємств, він міг надати дозвіл на його функціонування (стаття 65) [17].

Ці положення були спрямовані на забезпечення справедливості на ринку, усунення дискримінації та запобігання монополізації, що відповідало загальним принципам інтеграційного процесу.

Вищий керівний орган відігравав ключову роль у регулюванні банківських операцій, пов'язаних із виробництвом продукції, оскільки вони потребували його дозволу. Орган також мав право створювати тимчасові протекційні умови для підтримки конкуруючих підприємств, а також брав участь у виконанні сторонами своїх зобов'язань із можливістю накладення штрафів у разі їх порушення (стаття 66) [17].

У контексті забезпечення чесної конкуренції Вищий керівний орган отримував такі повноваження:

- ініціювати або застосовувати тимчасові заходи захисту для підприємств;
- надавати сторонам час для виконання ухвалених рішень;
- заморожувати активи підприємств, які не виконують своїх зобов'язань і перебувають під його юрисдикцією;
- пропонувати державам-членам рекомендації, наприклад, для запобігання зловживанням домінуючим становищем на ринку;
- накладати штрафи в розмірі 3%, 10% або 15% від вартості активів залежно від характеру порушень, передбачених статтями 58, 59, 64, або стягувати періодичні штрафні виплати (стаття 67);
- встановлювати ціни, умови продажу, програми виробництва та постачання, якими підприємства мали керуватися у своїй діяльності [17].

Також Вищий керівний орган регулював питання заробітної плати і мобільності працівників. Його обов'язки включали:

- встановлення рівня заробітної плати, зокрема компенсацій у разі її зниження;
- контроль за виконанням державами-членами зобов'язань у сфері прав працівників (стаття 68).

Орган виконував функцію загального керівника, координуючи дії держав-членів щодо реалізації відповідних положень, але ці заходи не стосувалися міжнародних зобов'язань держав-членів (стаття 69) [17].

Ці положення сприяли забезпеченню справедливої конкуренції, захисту прав працівників і підтриманню прозорих ринкових умов.

Постачання вугілля та сталі між державами-членами здійснюються на умовах, що виключають будь-яку дискримінацію за тарифами чи умовами постачання. Усі особливі внутрішні тарифи потребують узгодження з Вищим керівним органом. Транспортна політика, яка регулює встановлення та зміну тарифів, повинна сприяти фінансовій збалансованості підприємств, а також забезпечувати координацію та конкурентоспроможність між різними видами транспорту і маршрутами (стаття 70).

У сфері зовнішньої торгівлі компетенція Об'єднання обмежується рамками, визначеними міжнародними угодами, які уклали держави-члени. Вона не може перевищувати повноважень, закріплених за національними урядами (стаття 71). У торгівлі з третіми країнами дозволено встановлювати мінімальні та максимальні митні збори на вугілля та сталь (стаття 72) [17]. Ліцензування імпорту залишається прерогативою уряду тієї держави-члена, на території якої розташовані пункти ввезення або походження експорту (стаття 73).

Вищий керівний орган має право вживати заходів у відповідь на демпінг з боку третіх країн, конкуренцію за квотами чи інші дії, що завдають серйозної шкоди виробництву в рамках спільного ринку (стаття 74). Щодо фінансового управління, кожна установа Співтовариства зобов'язана складати кошторис своїх адміністративних витрат, а надзвичайні витрати мають бути чітко визначені наперед. Рада призначає аудитора строком на три

роки, і той зобов'язаний щорічно готувати звіт про регулярність фінансових операцій та управління в установах. Аудитор не може обіймати жодної іншої посади в будь-якій установі Співтовариства, що гарантує його незалежність (стаття 78) [17].

Ці положення спрямовані на забезпечення прозорості в торгівлі, справедливості в транспортних тарифах, захист спільного ринку та ефективне фінансове управління.

Держави-члени зобов'язані утримуватися від будь-яких дій, які суперечать принципам загального ринку, зазначеним у статтях 1 та 4. Вони також мають забезпечувати врегулювання міжнародних розрахунків у торгівлі вугіллям і сталлю в межах спільного ринку та сприяти взаємній допомозі з метою полегшення таких розрахунків (стаття 86) [17].

Повноваження держав-членів у цьому контексті включають:

- забезпечення виконання зобов'язань, закріплених у рішеннях інститутів Об'єднання, як на загальному, так і на державному рівнях;
- врегулювання міжнародних розрахунків у торгівлі вугіллям і сталлю в межах спільного ринку.

Вищий керівний орган, своєю чергою, наділений такими правами:

- проводити інспекції на території держав-членів для контролю за дотриманням норм спільного ринку (стаття 86) [17];
- здійснювати моніторинг виконання державами-членами їхніх зобов'язань (стаття 88);
- приймати рішення щодо грошових зобов'язань, які мають примусовий характер, причому такі примусові заходи можуть бути припинені лише за рішенням Суду (стаття 92);
- підтримувати зв'язки з міжнародними організаціями, зокрема ООН та Організацією Європейського економічного співробітництва, і регулярно інформувати їх про діяльність Об'єднання (стаття 93);

- ухвалювати рішення та рекомендації, що стосуються спільного ринку вугілля та сталі, які мають бути погоджені Радою одногосно після консультацій із Консультативним комітетом (стаття 95);

- пропонувати разом із Радою поправки у перехідний період, які набувають чинності тільки після затвердження Судом (стаття 95) [17].

Ці положення створюють міцну основу для забезпечення узгодженої діяльності держав-членів у рамках спільного ринку, підтримки прозорості міжнародної торгівлі та ефективного контролю за виконанням зобов'язань.

Спори, що стосуються тлумачення та застосування чинного Договору, не можуть бути вирішені за допомогою договорів, укладених між державами-членами. Усі питання, пов'язані з виконанням зобов'язань державами-членами, підпадають під необмежену компетенцію Суду (стаття 88) [17].

Взаємовідносини між інститутами Об'єднання та Радою Європи регулюються відповідно до положень Протоколу, який є додатком до цього Договору (стаття 94). Термін дії Договору встановлений на 50 років з моменту його набрання чинності (стаття 97). Будь-яка європейська держава має право подати запит на приєднання до Договору. Розгляд заявки здійснюється Радою спільно з Вищим керівним органом, і саме Рада визначає умови для приєднання нових держав (стаття 98) [17].

Ратифікація цього Договору здійснюється кожною державою-членом відповідно до її конституційної процедури. Ратифіковані документи направляються на зберігання до уряду Французької Республіки. Договір набуває чинності після передачі на депозитарне зберігання ратифікаційного документа від останньої держави, що його підписала (стаття 99) [17].

Оригінал Договору зберігається в архіві уряду Французької Республіки, який надсилає завірні копії Договору кожному уряду держав-членів для забезпечення доступності та збереження цього документа (стаття 100). Ці положення підкреслюють важливість формального ратифікаційного процесу та забезпечення відкритості для нових учасників, які бажають приєднатися до Договору.

2.2. Римські договори

Важливим етапом у розвитку Європейського Союзу та еволюції Європейського Парламенту стали так звані "Римські договори". Ці два основоположні документи євроінтеграційного характеру були підписані в Римі 25 березня 1957 року і набули чинності 1 січня 1958 року. Вони включають Договір про заснування Європейської економічної спільноти (ЄЕС) та Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом). Підписантами договорів виступили шість країн-засновниць: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччина та Франція.

Згодом, після підписання Договору про Європейський Союз, Європейська економічна спільнота була перейменована на Європейську Спільноту, і відповідно Римський договір отримав нову назву — "Договір про заснування Європейської Спільноти". Коли йдеться про "Римський договір" у однині, зазвичай мають на увазі саме цей документ.

Ці договори мали значний вплив на процеси інтеграції в Західній Європі. Договір про Європейську спільноту з атомної енергії (Євратом) охоплював вузьку, але вкрай важливу галузь міжнародного співробітництва, пов'язану з атомною енергетикою. Його положення сприяли розвитку координації та співпраці у сфері атомної енергетики, що мало велике значення для забезпечення енергетичної стабільності регіону. Таким чином, "Римські договори" заклали фундамент для подальшої інтеграції та стали основою для формування сучасного Європейського Союзу.

На відміну від Євратому, створення Європейського економічного товариства мало значно ширше значення, виходячи за рамки енергетики, адже охоплювало політичну, економічну та правову сфери. Воно стало інтеграційним об'єднанням універсального характеру, до складу якого увійшли високорозвинені країни, що забезпечило його стрімкий економічний розвиток у наступні п'ятнадцять років. У 1958 році середньомісячний дохід

на душу населення складав 980 доларів у Нідерландах, 1170 доларів у Бельгії та 800 доларів у Північній Італії, тоді як Південна Італія відставала з показником у 360 доларів. Протягом цього періоду розрив у рівні ВВП на душу населення між країнами поступово зменшувався: у 1960 році він становив 26 відсотків, у 1970 році — 13,5 відсотка, а в 1973 році — 15 відсотків. Це свідчило про поступове зближення рівнів економічного розвитку учасників Товариства [18].

Одним із ключових завдань Товариства було створення загального ринку товарів, послуг, капіталів і робочої сили, який базувався на принципах митного союзу. У процесі реалізації цього завдання передбачалося досягнення економічної інтеграції держав, закладення основ для майбутнього економічного та валютного об'єднання, а також розробка механізмів управління інтеграційними процесами. Договір визначав етапи побудови загального ринку, забезпечуючи його поступовий розвиток. Товариство отримало у своє розпорядження необхідні інститути й матеріальні ресурси, що сприяло успішній реалізації його цілей.

8 квітня 1965 року було підписано Договір про злиття виконавчих органів Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄСВС), Європейської спільноти з атомної енергії (Євратому) та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), який набув чинності 1 липня 1967 року. Цей договір передбачав створення спільних виконавчих структур, зокрема чотирьох головних інститутів:

1. Рада – складалася з офіційних представників урядів держав-членів на рівні міністрів. Цей орган був основною платформою для міжурядових переговорів і ухвалення рішень.

2. Комісія – на відміну від Ради, Комісія складалася з міжнародних чиновників, яких призначали за умовою одностайного погодження. Вона була сформована з незалежних комісарів і виконувала функції наднаціонального органу, що сприяло інтеграції в межах Європейського співтовариства.

3. Парламентська асамблея – її повноваження були значно розширені в порівнянні з аналогічним органом, створеним для ЄОВС. Асамблея стала виконувати більш активну роль у процесі контролю за діяльністю виконавчих органів.

4. Суд Європейських спільнот – здійснював юридичний нагляд за виконанням законодавства, забезпечуючи дотримання правових норм в рамках Європейського співтовариства [18].

Договір про створення Європейського економічного товариства (спільного ринку) став ще одним ключовим документом. Він регламентував співпрацю в галузях економіки, науки та техніки, проголошуючи створення спільного ринку між країнами-учасницями. Також у ньому було закладено основи для уніфікації та зближення економічної політики держав-членів, що мало на меті зміцнення їхньої інтеграції.

Римський договір передбачав поступове зниження митних бар'єрів між державами-учасницями в три етапи протягом 12 років, що мало завершитися до 1969 року. Також було заплановано прийняття єдиного митного тарифу і створення спільної торговельної політики щодо третіх країн. Ці заходи реалізовували ідею «митного роззброєння», висунуту під час конференції в Мессіні, що полягала в уніфікації та зменшенні митних зборів [18].

Держави-учасниці «спільного ринку» зобов'язалися усунути перешкоди для вільного переміщення робочої сили, капіталів і послуг між країнами. Було досягнуто домовленості про проведення спільної політики в сферах сільського господарства та транспорту, гармонізацію економічного законодавства і стандартизацію процедур прийняття узгоджених рішень у питаннях економічної політики кожної країни-учасниці.

Включення в Римський договір положень про узгодження економічних політик і впровадження єдиних стандартів у процесі прийняття рішень створювало передумови для майбутньої стандартизації деяких політичних практик. Це сприяло розвитку політичної інтеграції, оскільки дозволяло через тривале узгодження суперечливих економічних та політичних інтересів

країн-учасниць поступово формувати спільну економічну політику. Таким чином, у Західній Європі почав утверджуватися новий тип співпраці, заснований на консенсусі і взаємній вигоді [18].

У процесі розвитку економічної інтеграції кожна країна-учасниця переслідувала власні інтереси. Для ФРН інтеграція була засобом зміцнення своїх позицій серед інших країн спільноти, особливо щодо Франції. У 1957 році на частку Західної Німеччини припадало близько 45% промислового виробництва і понад 44% експорту серед держав-учасниць «шістки». Німеччина прагнула досягти економічного лідерства, зберігаючи політичний баланс з Францією, чий внесок складав лише 25% промислового виробництва і 20% експорту. Італія та інші країни ЄЕС орієнтувалися на тісні економічні зв'язки з ФРН або Францією, а Італія, зокрема, сподівалася збільшити експорт своєї сільськогосподарської продукції на єдиному європейському ринку [18].

Щодо створення Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом), Франція зіграла ключову роль. Французькі науковці почали дослідження в атомній сфері раніше за інші європейські країни, але швидко стало зрозуміло, що досягти рівня США самотужки буде неможливо. Це спонукало французьких політиків наполягати на створенні спеціалізованої організації у сфері атомної енергії в рамках переговорів із іншими державами ЄОВС. Як результат, було підписано другий Римський договір, що започаткував створення Євратому – структури для координації європейських зусиль у галузі атомної енергії [18].

Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом) заклав основи інтеграції європейських країн у сфері мирного використання атомної енергії, яка розглядалася як ключовий інструмент для вирішення енергетичної кризи в Західній Європі. Ця проблема особливо гостро відчувалася у малих західноєвропейських країнах, і створення Євратому стало відповіддю на необхідність зміцнення енергетичної безпеки регіону.

Основний акцент у діяльності Євратому був зроблений не на створенні спільного ринку, хоча він також передбачений у розділі IX Договору («Спільний ринок з атомної енергії»), а на розвитку наукових досліджень і промислового застосуванні атомної енергії. Цим питанням присвячена більшість положень установчого договору, зокрема розділи I («Розвиток досліджень»), II («Поширення інформації») і III («Охорона здоров'я та праці») [18].

Договір також регулює питання власності на ядерні матеріали: право власності на розщеплювані матеріали було передано Євратому. Його діяльність спрямована виключно на мирне використання атомної енергії, тоді як військові програми у цій сфері залишаються в компетенції окремих держав-учасниць. Євратом став інструментом, який сприяв як вирішенню енергетичних проблем, так і розвитку науки і технологій у сфері атомної енергетики.

2.3. Маастрихтський договір

Маастрихтський договір, офіційно відомий як Договір про утворення Європейського Союзу (ДЄС), став визначальним документом, який започаткував Європейський Союз у його сучасному вигляді. Договір був підписаний 7 лютого 1992 року в місті Маастрихт, Нідерланди, країнами-членами Європейської спільноти і набув чинності 1 листопада 1993 року. Він став результатом тривалих консультацій, спрямованих на створення політичного та валютного союзів. Основними досягненнями цього договору стали запровадження спільної валюти євро та встановлення тристовпної структури Європейського Союзу.

Створення Європейського Союзу передбачало об'єднання вже існуючих Європейських спільнот із двома додатковими сферами політичної співпраці: спільною зовнішньою та безпековою політикою, а також співпрацею у галузі правосуддя та внутрішніх справ. Договір також ініціював низку нових

інституційних змін, серед яких запровадження посад європейського омбудсмена та європейського інспектора із захисту даних, створення Комітету регіонів, а також розширення процедури спільного ухвалення рішень і застосування голосування кваліфікованою більшістю [16].

Попри своє значення, процес ратифікації Маастрихтського договору наштовхнувся на суттєві труднощі. Зокрема, під час референдуму в Данії у 1992 році громадяни відхилили угоду. Лише проведення повторного референдуму наступного року дозволило Данії схвалити договір, відкривши шлях до його остаточної ратифікації. Маастрихтський договір став важливим кроком у поглибленні європейської інтеграції, заклавши основи для багатьох сучасних механізмів функціонування Європейського Союзу [16].

Спочатку регулювання в межах Європейських спільнот стосувалося переважно економічних і торговельних питань. Найбільші владні повноваження серед інституцій отримали Європейська Комісія та Європейський суд, які формально діяли незалежно від урядів держав-членів, але водночас мали значний вплив на внутрішні справи цих країн. Європейський парламент, на відміну від інших органів, обирався безпосередньо громадянами держав-членів, що надавало йому додаткову легітимність.

Засновники Європейського Союзу задекларували прагнення розширити повноваження організації у сферах зовнішньої політики, оборони та судочинства, що стало важливим етапом у розвитку Союзу. Однак реалізація цих намірів вимагала тривалого узгодження з національними урядами, оскільки такі зміни зачіпали питання суверенітету держав-членів.

Для визначення критеріїв вступу нових країн до ЄС були встановлені так звані Маастрихтські критерії, які включають п'ять основних вимог. По-перше, дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3% від ВВП. По-друге, рівень державного боргу має становити менше ніж 60% від ВВП. По-третє, країна-претендент повинна протягом двох років брати участь у механізмі валютних курсів та підтримувати курс національної валюти у

встановлених межах. Четвертою вимогою є стабільний рівень інфляції, що не перевищує на 1,5% середнє значення трьох країн-членів ЄС з найстабільнішими цінами. Нарешті, тривалі відсоткові ставки за державними облігаціями не можуть перевищувати на 2% середній рівень відповідних ставок у країнах з найнижчим рівнем інфляції [16].

Ці критерії стали важливими орієнтирами для країн-претендентів і гарантією стабільності для існуючих членів ЄС, забезпечуючи збалансованість економічних показників і сприяючи подальшій інтеграції Союзу.

Мета, заявлена Європейським Союзом у Маастрихтському договорі, охоплювала широкий спектр завдань, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та соціального прогресу. Союз був створений для сприяння економічному та соціальному розвитку європейських народів, забезпечення високого рівня зайнятості, досягнення збалансованого і сталого економічного зростання. Також важливим аспектом стало утвердження європейської ідентичності на міжнародній арені шляхом проведення спільної зовнішньої політики і політики безпеки, а також посилення захисту прав і свобод громадян [16].

Ратифікація Маастрихтського договору стала визначальним етапом, що вивів європейське співтовариство на новий рівень політичної інтеграції. Країни-члени об'єднали зусилля для реалізації спільної зовнішньої політики, політики безпеки та ідеї європейського громадянства. Договір також передбачав гармонізацію юридичних і політичних систем країн-членів, створення простору без внутрішніх кордонів.

Маастрихтський договір сприяв значному прогресу європейської інтеграції, орієнтуючи її на створення економічного та валютного союзу, впровадження єдиної валюти та зміцнення соціально-економічної єдності. Завдяки цьому Товариство стало одночасно більш ефективним і демократичним у своїй діяльності, особливо в соціально-економічному

аспекті. Водночас у політичній сфері домінували міжурядові структури, що свідчило про збереження значного рівня національного суверенітету.

2.4. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу)

Лісабонський договір, що набув чинності 1 грудня 2009 року, заклав основи для функціонування Європейського Союзу в наступні два десятиліття, ставши важливим кроком у його реформуванні. Документ мав значний вплив на інституції ЄС, вдосконалив процес прийняття рішень, посилив демократичний вимір та забезпечив ефективну адаптацію Союзу до умов розширення кількості його членів. Цей договір також реформував внутрішньо- і зовнішньополітичні механізми ЄС, зробивши їх більш ефективними та сучасними.

Попередньою спробою реформування Європейського Союзу було створення проекту Конституції ЄС, яка мала стати основоположним документом для всіх держав-членів. Потреба в такій Конституції виникла після Копенгагенського саміту 1993 року, коли вперше обговорювалась можливість розширення ЄС за рахунок країн Центральної та Східної Європи. Проект Конституції визначав ЄС як союз держав, що зберігають свою національну ідентичність, але співпрацюють на європейському рівні, передаючи частину своїх повноважень наднаціональним органам. У документі передбачалося надання керівним органам ЄС нових повноважень, зокрема у сферах оподаткування, соціального забезпечення та зовнішньої політики.

Проект Конституції було підписано 29 жовтня 2004 року в Римі, проте процес його ратифікації не завершився успішно. У деяких країнах-членах договір зустрів опір через побоювання, що передача значних повноважень від національних урядів до європейських інституцій може призвести до обмеження державного суверенітету. Це стало головною причиною провалу ратифікації [14].

Для подолання кризи 23 липня 2007 року в Лісабоні відбулася міжурядова конференція, метою якої було знайти альтернативу проваленому конституційному договору. Враховуючи відсутність консенсусу серед держав-членів щодо положень Конституції ЄС, було вирішено розробити новий документ, який враховував би ці розбіжності. Лісабонський договір став результатом цієї роботи, продовживши європейський інтеграційний процес у більш компромісному та практичному форматі.

13 грудня 2007 року глави держав-членів ЄС підписали Лісабонський договір, який вніс зміни до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейської Спільноти. Цей договір набув чинності 1 грудня 2009 року після його ратифікації всіма державами-членами відповідно до національних конституційних процедур. Основна відмінність між Лісабонським договором та Конституційним договором полягала в тому, що останній мав замінити собою всі попередні договори, тоді як Лісабонський договір лише вносив до них зміни та доповнення, подібно до Амстердамського та Ніщцького договорів.

Основні завдання Лісабонського договору включали реформування інституцій ЄС та вдосконалення процесу прийняття рішень, посилення демократичного аспекту діяльності Союзу, внесення змін до внутрішньої політики ЄС, а також посилення його зовнішньополітичного виміру. Ці зміни стали важливим кроком у підвищенні ефективності функціонування ЄС і адаптації його структур до нових викликів.

Лісабонський договір, що скасував Європейські Співтовариства, передбачив інкорпорацію їхніх повноважень і структур у Європейський Союз, що стало необхідністю через зростання кількості держав-членів. Договір вніс значні зміни до складу та функціонування Європейського парламенту, Комітету Регіонів і Європейського економічного та соціального комітету. Згідно з його положеннями, кількість депутатів парламенту не повинна перевищувати 750+1 (включно з Президентом Європарламенту), а

місця розподіляються за принципом «зниженої пропорційності», що забезпечує мінімум 6 представників від держави й максимум 96 [14].

Повноваження Європарламенту було розширено: його роль у законодавчих та бюджетних процесах була прирівняна до Ради ЄС (ст. 9А). Також реформувався процес прийняття рішень у Раді ЄС: стара система зваженого голосування була скасована, і замість неї запровадили нове визначення кваліфікованої більшості. Починаючи з 2014 року, кваліфікована більшість означає підтримку щонайменше 55% членів Ради (не менш як 15 країн), що представляють щонайменше 65% населення ЄС. Для формування блокуючої меншості потрібно принаймні чотири держави-члени, які разом представляють 35% населення Союзу [14].

Крім цього, Лісабонський договір запровадив дві нові ключові посади в інституційній структурі ЄС. По-перше, це Президент Європейської Ради, якого обирають глави держав і урядів кваліфікованою більшістю на термін 2,5 роки з можливістю переобрання (ст. 9В). Ця посада перетворила Європейську Раду з періодичного зібрання глав держав і урядів на постійну інституцію ЄС. По-друге, введено посаду Верховного представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, якого призначає Європейська Рада кваліфікованою більшістю за погодженням із Президентом Європейської Ради (ст. 9Е).

Лісабонський договір, спрямований на вдосконалення функціонування Європейського Союзу, скасував стару систему опор (pillarstructure) і впровадив новий розподіл повноважень між ЄС та державами-членами. Згідно з документом, були визначені три основні види компетенцій ЄС: виняткова, спільна та підтримувальна.

До “виняткової компетенції” ЄС віднесено такі сфери: митний союз; впровадження правил конкуренції для функціонування внутрішнього ринку; монетарна політика для країн Єврозони; збереження морських біоресурсів у межах спільної політики рибальства; спільна торгівельна політика; укладання міжнародних угод у визначених випадках [14].

“Спільна компетенція” дозволяє державам-членам ухвалювати обов’язкові юридичні документи, якщо ЄС не здійснює відповідного регулювання. До цієї категорії належать: внутрішній ринок; соціальна політика; сільське господарство та риболовство; захист навколишнього середовища; транспорт; енергетика; зона свободи, безпеки та правосуддя; наука, технології та космос; гуманітарна допомога.

“Підтримувальна компетенція” передбачає можливість ЄС підтримувати, координувати чи доповнювати заходи держав-членів у сферах, як-от: охорона здоров’я, промисловість, культура, туризм, освіта, спорт, соціальний захист та адміністративне співробітництво.

Особливу увагу було приділено простору свободи, безпеки та правосуддя (Area of Freedom, Security and Justice). У цій сфері повноваження ЄС значно розширилися й охоплюють питання: прикордонного контролю; політичного притулку та захисту біженців; судового співробітництва у цивільних та кримінальних справах; співпраці правоохоронних органів [42].

У сфері енергетики договір надав ЄС право реалізовувати заходи для забезпечення ефективного функціонування енергетичного ринку, гарантування безпеки постачань, підвищення енергоефективності та сприяння інтеграції енергомереж. Ці положення стали ключовими в адаптації ЄС до нових викликів і зміцненні інтеграційних процесів.

Таким чином, енергетична політика стала частиною змішаної компетенції ЄС і держав-членів, підпорядковуючись принципу субсидіарності. Згідно з цим принципом, ЄС може вживати заходів лише тоді, коли вони є більш ефективними порівняно з національними, регіональними або місцевими діями. Лісабонський договір також визнав політичний вимір європейського громадянства. Відповідно до статті 10 Договору про ЄС, функціонування Союзу засноване на принципах прямої демократії, оскільки громадяни мають безпосереднє представництво в Європейському парламенті [14].

Одним із важливих нововведень Лісабонського договору стало право на громадянську ініціативу. Це дає можливість громадянам ЄС пропонувати Європейській комісії розглянути питання політики ЄС за умови, що ініціатива буде підписана як мінімум мільйоном громадян, які представляють принаймні чверть держав-членів ЄС (ст. 11) [14].

Щодо політики розширення, Лісабонський договір вніс зміни до статті 49 Договору про ЄС. Згідно з цими змінами, будь-яка європейська держава, яка дотримується цінностей, викладених у статті 2, і зобов'язується сприяти їх поширенню, має право подати заявку на членство в ЄС. Про таку заявку повідомляється Європейський парламент і національні парламенти, що підкреслює прозорість та демократичний характер процесу розширення Союзу [42].

Держава, яка прагне стати членом Європейського Союзу, надсилає заявку на розгляд Ради. Рада ухвалює рішення одностайно після консультацій з Європейською Комісією та отримання згоди Європейського Парламенту, який голосує більшістю від складу своїх членів. При цьому повинні враховуватися умови прийнятності, затверджені Європейською Радою. Умови приєднання, а також пов'язані з цим зміни до Договорів, на яких базується Європейський Союз, оформлюються у вигляді угоди між державами-членами та державою-претендентом. Ця угода підлягає ратифікації всіма державами-членами відповідно до їхніх конституційних процедур.

Стаття 49 Договору про ЄС встановлює два основних критерії для набуття членства в Союзі. По-перше, держава-претендент повинна бути європейською, що визначає географічний критерій. По-друге, вона має поважати і дотримуватись цінностей, закладених у статті 2 Договору про ЄС, що є політичним критерієм. Водночас Європейська Рада, відповідно до статті 49, має право вводити додаткові умови або розширювати існуючі критерії членства [14].

На зібраннях Європейської Ради в 1990-х роках були сформульовані додаткові критерії для відбору держав-претендентів, які повинні продемонструвати свою здатність виконувати обов'язки члена Союзу. Ці критерії мали на меті забезпечити відбір найбільш підготовлених і відповідних кандидатів для вступу до ЄС.

Йдеться передусім про так звані «Копенгагенські критерії членства», ухвалені Європейською Радою в червні 1993 року в Копенгагені для держав-кандидатів із Центральної та Східної Європи. Ці критерії включають: Політичний критерій: стабільність інституцій, які забезпечують демократію, верховенство права, права людини, а також повагу і захист прав меншин. Економічний критерій: наявність функціонуючої ринкової економіки та здатність протистояти конкурентному тиску й ринковим силам у межах ЄС. Правовий критерій: готовність прийняти зобов'язання, пов'язані з членством, включаючи дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу [42].

Членство в ЄС вимагає, щоб країна-кандидат досягла стабільності інституцій, які гарантують демократію, права людини, верховенство права та захист меншин, а також мала дієву ринкову економіку й здатність адаптуватися до конкурентного середовища в межах Союзу. Таким чином, Лісабонський договір не змінив основних принципів і процедур політики розширення ЄС: порядок вступу та критерії залишилися незмінними. Головна мета Лісабонського договору полягала у збалансуванні інституційної взаємодії між національним та наднаціональним рівнями ЄС і забезпеченні ефективного розподілу компетенцій між ними.

РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ СТАТУСУ І ПОВНОВАЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

3.1. Аналіз впливу рішень Європарламенту на розвиток української освіти XXI століття.

Взаємовідносини України та європейських країн мають давню історію, протягом якої мали місце спільні здобутки і втрати, дружба і ворожнеча, союзи і криваві війни. Неупереджений погляд на історію цих стосунків виявляє просту річ: український народ і народи Європи мають спільну історичну пам'ять. Нині, на зламі тисячоліть, вимальовується нова цілісна історія Європи, без давніх образ і стереотипів й її невід'ємною частиною є історія України. В наш час все більш зрозумілим стає європейський вибір нашої держави, єдність в утвердженні спільних цінностей. Україна, безперечно, є європейською країною.

Ключовими компетентностями для спільноти Європейською довідковою рамковою структурою, ухваленою Європейським Парламентом та Європейською Радою у 2006 році визначено:

- спілкування рідною мовою;
- спілкування іноземними мовами;
- математична компетентність та базові компетентності в галузі науки та техніки;
- цифрова обчислювальна компетентність;
- вміння вчитися;
- соціальна, міжособистісна і громадянська компетентність;
- ініціативність та підприємливість;
- культурна освіченість та виразність [34].

Одночасно у «Спільних Європейських принципах щодо вчительських компетентностей і кваліфікацій» визначено основні підходи та принципи до класифікації компетентностей педагогів на європейському рівні.

Слід зауважити, що суспільство XXI століття характеризується як інформаційне суспільство, в якому кожний громадянин повинен уміти працювати з інформацією, приймати рішення та розв'язувати професійні завдання. Важлива роль у цьому відводиться вчителю, викладачу. Задоволення потреб суспільства вимагає від сучасного вчителя високої культури, глибокої моральності, сформованої системи цінностей і переконань, громадянської позиції, зацікавленості педагога в розвитку творчого потенціалу своїх учнів, здатності до інноваційної діяльності, самовдосконалення, професійної активності і т. ін. У зв'язку з цим одним із основних завдань вищої педагогічної школи, поряд із формуванням гармонійно розвиненої особистості, постало завдання формування професійно компетентного педагога [34].

Становлення «компетентнісної» ідеї в європейській педагогічній освіті проходило в останній чверті XIX ст. і набуло контурів компетентнісного підходу до освіти і підготовки педагогів упродовж всієї професійної кар'єри в кінці XX — на початку XXI ст. Це об'єктивно пов'язано з сучасним розвитком європейських суспільств, який супроводжується серйозними викликами, спричиненими глобалізацією, технологічною революцією, динамікою сучасного життя та ін. Кожен громадянин Європи має постійно розвиватися, удосконалюючи професійні та людські якості.

Усвідомлення того, що Україна є невід'ємною частиною сучасного світу, є ключовим аспектом розуміння того, що наша держава так само, як й інші, залучена до світових економічних і політичних процесів.

Міжнародні відносини держави безпосередньо чи опосередковано впливають на життя кожного громадянина. Базові знання про основні принципи міжнародної співпраці, допомоги спроможне розширити поняття дитини про загальні процеси, які відбуваються в країні та за її межами. А у дорослому житті це допоможе аналізувати та сприймати зміни всередині держави [34].

Платформа для розбудови концепту компетентностей сучасного європейського педагога закладалась в документах Європейської Комісії, Ради Європи, Європейських професійних організацій (Європейська Асоціація педагогічної освіти, Європейська Асоціація дослідників у сфері освіти та ін.). Пріоритети Європейського Союзу щодо підвищення якості педагогічної освіти, які були сформульовані в рекомендаціях Європейської Ради в 2007, 2008, 2009 роках, актуалізували потребу у поліпшенні вчительських компетентностей та розвитку професійних цінностей і ставлень відповідно до нових вимог сучасності [46].

Так, у Рекомендаціях Європейської Ради і Представників Урядів країн-членів «Про поліпшення якості педагогічної освіти» (2007) наголошувалось, що численні соціальні, культурні, економічні та технологічні зміни в суспільстві спричиняють нові вимоги до вчительської професії, зумовлюючи потребу у розвитку «більш компетентісно центрованих підходів» до навчання, а також у збільшенні наголосу на результатах навчання [34].

Для набуття ключових компетентностей упродовж життя учні мають отримати більшу навчальну автономію і взяти відповідальність за власне навчання. Більш того, в кожний клас можуть прийти учні з найрізноманітніших соціальних контекстів, здібності яких дуже різняться. Для того, щоб учителі були спроможні пристосувати свої навчальні методи до потреб учнів, їм необхідно постійно модернізувати власні професійні уміння і розвивати нові.

Нові вимоги до вчителів пов'язані не тільки з необхідністю розвитку нових навчальних середовищ, нових підходів до навчання, а також з вимогою високого вчительського професіоналізму. Збільшення автономії шкіл та розбудова відкритих навчальних середовищ передбачає збільшення відповідальності вчителя за зміст, організацію і моніторинг навчального процесу, а також власний неперервний професійний розвиток [34].

Педагогічні навчальні заклади, викладачі і школи зіткнулися з новими викликами щодо розвитку і запровадження програм професійної підготовки

майбутніх та вчителів. Для того, щоб системи педагогічної освіти були здатні зустріти ці виклики, необхідна краща координація між різними ланками педагогічної освіти — від базової освіти і підготовки — через підтримку на ранньому етапі вчительської кар'єри — до післядипломного професійного розвитку.

В деяких країнах-членах назріла гостра необхідність залучити до вчительської професії нових людей, включаючи кваліфікованих фахівців з інших професій. При цьому частина вчителів має або переучуватися, або полишати вчительську професію. Підняття якості педагогічної освіти може зробити вчительську професію привабливою в сенсі вибору кар'єри.

В Рекомендаціях є окрема стаття, присвячена традиційним та новим вимогам до вчителів, які мають формуватися у всіх ланках педагогічної освіти для забезпечення здатностей і спроможностей вчителів у таких напрямках:

- створювати безпечне і привабливе шкільне середовище на засадах взаємної поваги і співробітництва;
- ефективно працювати в гетерогенних класах, де навчаються
- учні з різних соціальних і культурних верств із різноманітними здібностями і потребами, включаючи потреби в спеціальній освіті;
- працювати в тісному співробітництві з колегами, батьками, широкою громадою;
- брати участь у розвитку школи або навчального центру за місцем роботи;
- розвивати нові знання й ставати новатором, занурюючись в рефлексивну практику і дослідження;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології для вирішення різноманітних професійних завдань, включаючи
- власний професійний розвиток;

- ставати автономною особистістю, яка навчається з метою власного неперервного професійного розвитку;
- розвивати ключові компетентності на рівні, що є необхідним, упродовж життя відповідно до Рекомендацій Європейської Комісії щодо ключових компетентностей [34].

Ідея ключових компетентностей вчителя розвивалась в Європейських документах у контексті розбудови концепту ключових компетентностей, починаючи з прийняття Лісабонської стратегії. В ході засідань Європейської Ради в Лісабоні (2001), Стокгольмі (2001) Європейська Рада запропонувала перелік базових умінь і навичок, необхідних для життя в суспільстві знань. Одночасно було визнано, що поняття «уміння» і «навичка» є вузькими порівняно з поняттям «компетентність», оскільки останнє включає такі характеристики як знання, ставлення, вміння та цінності. З огляду на це на засіданні в Барселоні (2002) було запропоновано перелік базових компетентностей: грамотність (навички читання, письма та лічби), базові компетентності з математики, іноземних мов, природознавства, технологій ІКТ, а також уміння вчитися, соціальні навички, підприємливість та загальна культура [34].

Як показує аналіз документів, в короткі терміни завдання розвитку у вчителів ключових компетентностей увійшло до стрижневих напрямів спільних дій держав-членів. Про це свідчать Рекомендації Європейської Ради і Представників Урядів країн-членів «Про поліпшення якості педагогічної освіти» (2007), де перед національними системами педагогічної освіти висувається завдання трансформації змісту за рахунок запровадження більш компетентнісно центрованих підходів до навчання, а також збільшення наголосу на результатах навчання тощо.

Необхідно відзначити, що пошук підходів до класифікації компетентностей на Європейському рівні розпочався дещо раніше. Так, в документі «Спільні Європейські принципи щодо вчительських

компетентностей і кваліфікацій», розробленому робочою групою експертів держав-учасниць, експерти виокремили три широкі сфери компетентності педагога:

- співпраця з іншими;
- робота із знаннями, технологіями та інформацією;
- робота в суспільстві та з суспільством.

Перша сфера вчительських компетентностей (співпраця з іншими) має зосереджуватися на запровадженні інклюзії в соціальні цінності, що спрямовані на розвиток потенціалу кожного учня. Вчителі повинні мати психолого-педагогічні знання, зокрема, знати як росте і розвивається людина тощо, а також володіти міжособистісними і кооперативними вміннями та активно їх застосовувати в роботі з учнями та колегами [34].

Друга сфера компетентностей (робота із знаннями, технологіями та інформацією) передбачає здатність вчителя до відтворення, управління та критичного аналізу декількох видів інформації із залученням з педагогічною метою цифрових, педагогічних та навчальних умінь. Зокрема, педагогічні вміння повинні допомагати вчителям у створенні й управлінні навчальними середовищами, збереженні інтелектуальної свободи, активному запровадженні в навчальний процес засобів ІКТ тощо.

Третя сфера компетентностей (робота в суспільстві та з суспільством) пов'язана з громадянськими функціями вчителів. Як відповідальні професіонали, вони мають працювати в громадах, сприяючи європейській мобільності і співпраці, а також заохочувати до розвитку міжкультурної поваги і діалогу [34].

Обґрунтовані положення гармонізували з європейською стратегією підняття якості освіти та запровадження спільних стандартів якості для оптимізації систем освіти і навчання в Європі. Вчителю в цих процесах відводилася роль посередника (фасилітатора) щодо самонавчання і розвитку ключових компетентностей засобами різних підходів, включаючи індивідуальні та колективні, спрямовані на співробітництво.

Наглядним результатом співпраці з цієї проблеми є прийняття Європейської Рамки Кваліфікацій (ЄРК) — узагальненої довідникової рамки, яка дозволяє Європейським країнам зв'язати свої національні рамки кваліфікацій один з одним. Практично ЄРК постає перед нами у вигляді своєрідного інструмента переводу національних кваліфікацій у більш простий і зрозумілий для сприйняття національними суб'єктами формат. Він стирає національну специфіку, а значить, і національні межі у сфері освіти і, в кінцевому рахунку, професійної кваліфікації. Пошук мови опису європейської системи кваліфікацій здійснюється в рамках Болонського і Копенгагенського процесів [46].

Підводячи підсумки щодо відмінностей в освіті і культурі навчання в Європі, представлені характеристики на кожному із восьми рівнів кваліфікацій в ЄРК описані за допомогою трьох дескрипторів (знання, уміння, компетентності — автономність і відповідальність), заснованих на результатах навчання, а не на його змісті, що є принциповим для нашої проблеми дослідження.

3.2. Методичні аспекти вивчення історії розвитку європейських інституцій в ЗЗСО.

Історія Європейського Парламенту це не лише широкий спектр інтеграційних процесів та дипломатичних угод. Це історія миру, співпраці та єдності, які стали відповіддю на виклики минулого та надією на майбутнє. На уроках громадянської освіти вивчення історії ЄП є важливим компонентом, який допомагає здобувачам освіти краще розуміти світ і своє місце в ньому.

Європейський Союз виник як результат прагнення уникнути повторення трагедій світових воєн. Після Другої світової війни, країни Європи обрали шлях об'єднання заради миру і стабільності. Ця ідея, закладена в основі Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951) і Римських договорів (1957),

стала фундаментом для сучасного ЄС. Вивчення цих подій сприяє формуванню у здобувачів таких цінностей як толерантність, взаєморозуміння та солідарність.

Історія ЄП та ЄС допомагає учням усвідомити витoki сучасних політичних і економічних процесів. Наприклад, вони можуть зрозуміти, чому євро став спільною валютою, як працює спільний ринок, і чому свобода пересування громадян, товарів і послуг є важливою. Це знання дозволяє не лише краще орієнтуватися в сучасній політиці, а й критично її аналізувати.

Як відомо, одним з ключових завдань громадянської освіти є виховання відповідальних і свідомих громадян. Історія ЄП демонструє, як співпраця та компроміс можуть вирішувати складні проблеми. Учні бачать приклади успішного діалогу між державами, що може стати для них моделлю у вирішенні конфліктів на особистому, локальному рівні, або ж рівні громади.

Для України вивчення історії Євросоюзу загалом та Європарламенту зокрема має особливе значення, оскільки наша держава прагне інтегруватися до європейської спільноти. Знання про принципи функціонування ЄП та ЄС сприяє кращому розумінню викликів та можливостей на цьому шляху. Це також формує відчуття причетності до євроспільноти, сприяючи розумінню спільної відповідальності за майбутнє регіону, важливості обміну культурними надбаннями та активної участі у вирішенні глобальних викликів.

Вивчення еволюції статусу та повноважень Європейського Парламенту на уроках громадянської освіти це не лише проєкти, спрямований на надання освітніх послуг, але й можливість виховувати свідомих громадян, які розуміють важливість бути освіченим в питаннях політики, дипломатії, при цьому стати справжнім патріотом своєї держави.

Відомо, що у закладах загальної середньої освіти Європейський парламент часто розглядається не лише в межах курсу громадянської освіти, а й історії та географії. Проте для більш глибокого розуміння його ролі варто

застосовувати міждисциплінарний підхід, який дозволяє інтегрувати знання з різних предметів.

Вивчення історії ЄС та Європейського Парламенту: Цей аспект дозволяє учням дослідити етапи європейської інтеграції, зрозуміти, як змінювалася структура ЄС та роль його інституцій. Наприклад, уроки історії можуть включати аналіз ключових договорів, які впливали на статус ЄП.

Ознайомлення з повноваженнями ЄП через громадянську освіту:

Учні вивчають сучасні функції Європейського парламенту: участь у законодавчому процесі, контроль над виконавчою владою, захист прав людини. Практичні завдання, такі як моделювання засідань ЄП, сприяють кращому розумінню його роботи.

Дослідження через географію: Використовуючи карти та статистичні дані, учні можуть вивчати кількість представників різних країн у ЄП, аналізувати демографічні аспекти європейської інтеграції та вплив ЄП на регіональний розвиток.

Слід зауважити, що вивчення Європейського парламенту в школах має базуватися на інтерактивних методах навчання:

- інтерактивні лекції з використанням мультимедійних презентацій та відеоматеріалів на уроках допомагають заохотити здобувачів до вивчення складних питань укладання угод та інтеграційних процесів в Європейському співтоваристві;
- моделювання парламентських дебатів: Учні можуть розподілити ролі депутатів ЄП, обговорювати актуальні питання, ухвалювати "закони" або резолюції. Даний метод допомагає сформувати навички критичного мислення, аргументації та комунікації. Дискусійні методи сприяють формуванню аналітичного методу вивчення матеріалу.
- проєктні роботи: Дослідження тем, пов'язаних із роботою ЄП, наприклад, аналіз його впливу на вирішення екологічних або

соціальних проблем. Метод проєктів дисциплінує учнів у підготовці до розробки та впровадження проєктів, а також формують навички планування та проведення досліджень.

- організація екскурсій: віртуальних та реальних: Використання цифрових ресурсів, таких як офіційний сайт ЄП, що пропонує інтерактивні тури, відео та навчальні матеріали;
- рольові ігри та моделювання поведінки є методом, при якому учасники освітнього процесу мають змогу здобути досвід «на практиці». Наприклад, учні можуть спробувати себе у переговорах про вступ своєї держави до Європейського союзу, підготувати проєкт документів чи вміти наводити аргументи в переговорах;
- обговорення актуальних подій (дискусійні платформи): Аналізуючи сучасні рішення ЄП, учні можуть зрозуміти реальний вплив інституції на їхнє життя;
- Кейс-метод (CaseStudies) є одним з найефективніших методів розвитку критичного мислення та навичок рішення проблемних ситуацій. Як приклад слід запропонувати учням певні історичні події та попросити дати оцінку успішності прийняття рішень;
- Інтерактивні ігри та вікторини також стануть корисними у вивченні становлення Європейського Парламенту та дадуть змогу зацікавити здобувачів у дослідженні інтеграційних процесів;
- Коуч – метод дасть змогу навчити здобувачів дивитися на певну ситуацію з різних боків, критично мислити та логічно і структуровано розв'язувати проблеми [46].

Ознайомлення з Європейським парламентом дає учням змогу зрозуміти механізми демократії, розвиває критичне мислення, сприяє формуванню активної громадянської позиції. Це особливо важливо для країн, які прагнуть інтеграції до ЄС, таких як Україна.

Знання про ЄП дозволяють учням оцінювати переваги та виклики європейської інтеграції, усвідомлювати важливість демократичних цінностей та брати участь у суспільному житті.

Отже, вивчення еволюції статусу і повноважень Європейського парламенту в закладах загальної середньої освіти – це не лише важливий елемент освітнього процесу, а й дієвий інструмент виховання майбутніх громадян. Інтеграція цієї теми в навчальні програми сприяє підготовці свідомої, освіченої та активної молоді, яка розуміє цінність європейських демократичних традицій.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз історичних документів та джерел, що описують формування та еволюцію Європейського Парламенту засвідчив, що даний законодавчий інститут Євросоюзу пройшов тривалий еволюційний шлях: від консультативного органу Європейського об'єднання вугілля та сталі до повноцінної законодавчої установи Європейського Союзу (ЄС). Цей процес був нерозривно пов'язаний із поступовим посиленням демократичних засад європейської інтеграції.

Протягом дослідження нами було вивчено законодавчі акти та міжнародні угоди, які впливали на повноваження Парламенту в різні періоди, а саме: Паризькі договори (Treaty of Paris), Римські договори (Treaties of Rome), Єдиний європейський акт (1986), Маастрихтський договір (1992), Амстердамський договір (1997) та Лісабонський договір (2007), а відтак стали ключовими етапами у розширенні повноважень ЄП. Зокрема, поступово збільшувалися його компетенції у законодавчій, бюджетній та наглядовій сферах.

В ході вивчення джерел нами було оцінено роль та вплив ключових подій та реформ на статус ЄП. Аналіз подій, таких як запровадження прямих виборів до ЄП у 1979 році, підтвердив значний вплив цих змін на демократизацію європейських інституцій. Реформи сприяли перетворенню ЄП на орган, що безпосередньо представляє інтереси громадян країн-членів ЄС.

Нами було виявлено, що Європейський Парламент відіграє центральну роль у законодавчому процесі ЄС, працюючи в рамках звичайної законодавчої процедури. Це підкреслює його важливість у формуванні

правової бази ЄС, особливо у питаннях, що стосуються прав людини, екології, ринкової регуляції та інновацій.

Також в ході дослідження було встановлено зв'язок між еволюцією статусу Європейського Парламенту та загальними тенденціями європейської інтеграції та демократизації, що допомогло оприявнити розвиток повноважень ЄП, що є частиною загального процесу інтеграції ЄС. Зміцнення його статусу сприяло підвищенню рівня демократії, прозорості та підзвітності в інституціях ЄС, що є основою європейської моделі співпраці.

Як наслідок нами було розроблено рекомендації щодо освітнього застосування результатів дослідження. Історію Європейського Парламенту доцільно інтегрувати в суспільствознавчі дисципліни середніх шкіл для формування у школярів розуміння ролі міжнародних організацій у сучасному світі. Для цього можна розробити інтерактивні навчальні матеріали, історичні кейси та симуляційні вправи.

Таким чином, дослідження продемонструвало важливість Європейського Парламенту як ключового елементу демократичної системи ЄС, підтвердивши його значення для поглиблення європейської інтеграції та розвитку демократичних цінностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. CivilianHeadlineGoal 2010. EuropeanCouncil. URL:
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014823%202007%20IN%20IT/EN/pdf>
2. CommonPositionof 9 November 1998
definedbytheCouncilonthebasisofArticle J.2 oftheTreatyonEuropeanUnion,
concerningtheprocessonstabilityandgood-neighbourlinessinsouth-eastEurope.
URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.1998.302.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:1998:302:TOC
3. ConsolidatedversionoftheTreatyonEuropeanUnion. EUR-Lex. URL:
https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
4. CouncilJointAction 2003/681/CFSP. URL:
<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Council%20Joint%20Action%202003%20681%20CFSP.pdf>.
5. EuropeanCouncilPresidencyConclusionsof 19 and 20 June 2003. URL:
<https://www.consilium.europa.eu/media/20847/76279.pdf>
6. EuropeanParliament. FactSheetsontheEuropeanUnion. Foreignpolicy: aims,
instrumentsandachievements.
7. Franco-BritishSt. MaloDeclaration, 4 December 1998. URL:
https://www.cvce.eu/en/obj/franco_british_st_malo_declaration_4_december_1998-en-fc7c5e13-8e49-4e5b-b7eb-e66f58b17a2d.html
<http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements>
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Методичні%20рекомендації/2020>

8. Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of political unification (Davignon Report (Luxembourg, 27 October 1970)). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56b69a5e-3f16-4775-ba38-b4ef440fdccb/Resources#4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5_en&overlay
9. Report on European Union (29 December 1975) (Leo Tindemans Report). URL: https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/63f5fca7-54ec-4792-8723-1e626324f9e3/Resources#284c9784-9bd2-472b-b704-ba4bb1f3122d_en&overlay
10. Schuman declaration May 1950 https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en
11. The Brussels Treaty signed on 17 March 1948 was amended by the Paris Agreement signed on 23 October 1954. WEU. URL: <https://web.archive.org/web/20200506111157/http://www.weu.int/Treaty.htm#1>
12. The Maastricht Treaty on European Union. URL: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf
13. Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts. URL: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>
14. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>
15. Treaty of Maastricht URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0006.01/DOC_2&format=PDF

17. Treaty of Paris URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-paris>
18. The Treaties of Rome. URL: <https://netaffair.org/documents/1957-rome-treaty.pdf>
19. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (2011 рік, із змінами 2020 року). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
20. Закон України "Про освіту" (2017 рік). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
21. Методичні рекомендації щодо викладання суспільних дисциплін у 2020/2021 навчальному році.
22. Наказ Міністерства освіти і науки України № 768 "Про затвердження Концепції нової української школи" (2016 рік). <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Література

23. Alter K. Establishing the Supremacy of European Law: The Making of an International Rule of Law in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2001
24. Dubowski T. Constitutional Law of the European Union. Białystok: Temida 2, 2011. 203 p.
25. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>
26. Hartly T. S. The Foundations of the European Community Law. 6th ed. Oxford, 2007. 775 p.
https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers_en Journal of European Integration, 2001 <https://www.project-syndicate.org/commentary/brexit-and-european-identity-by-mark-leonard-2001-03>
27. Juan Fernando López Aguilar.
The evolution of the European Parliament's role in shaping the Area of Freedom,

- Security and Justice. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/20-years-of-eurojust/european-parliament-role-shaping-area-freedom-security-justice>
28. Karen Alter. "The Role of the European Parliament in EU Lawmaking". *European Law Journal*, 2010. <https://mydissertations.co.uk/blog/eu-law-dissertation-topics-ideas/>
29. Liesbet Hooghe, Gary Marks. "The European Parliament in the 21st Century: Political Economy, Parliamentary Dynamics, and the EU's Future" // *West European Politics*, 2008. https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2018/08/RSCAS_2018_Hooghe-and-marks.pdf
30. Mark Leonard. "The European Parliament and the Politics of Human Rights"
31. McGoldrick D. *International Relation Law of the European Union*. London, 2003
32. Neill Nugent. "From Assembly to Parliament: The European Parliament and the European Union"., *Journal of European Integration*, 2002. https://books.google.com.ua/books/about/The_Government_and_Politics_of_the_Europ.html?id=Z3fthrUsT70C&redir_esc=y
33. Philippe C. Schmitter. "European Parliament Elections and the Formation of Political Parties: A Historical Perspective". *European Journal of Political Research*, 2005. <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/EUOCRISISDEMOCRACY3.pdf>
34. Pollack, M. A. *The Engines of European Integration: Delegation, Agency, and Agenda Setting in the EU*. Oxford University Press, 2003.
35. *Recommendations for Teaching European Studies in Secondary Schools*. European Commission, Brussels, 2022.
36. Richard S. Katz, Bernhard Wessels. - "The European Parliament: A Critical Review": *European Union Politics*, 1999. https://www.researchgate.net/publication/360034282_The_European_Parliament
37. Rosamond, B. *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan, 2000.

38. Simon Hix "The European Parliament: The Institutionalization of a New Political Actor": *Journal of Common Market Studies*//2001. <https://www.eui.eu/people?id=simon-jeremy-hix>
39. Smith, J. The Lisbon Treaty and the European Parliament's Legislative Role // *Journal of Common Market Studies*, 2015, Vol. 53, Issue 4, pp. 837–854.
40. The Evolution of EU Law / ed. by P. Craig, G. de Burca. 3-rd ed. Oxford: University Press, 2021. 977 p.
41. Thiemann, L. The Democratic Deficit in the EU: Addressing it Through the European Parliament // *European Journal of Political Research*, 2019, Vol. 58, Issue 2, pp. 333–350.
42. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>
- Акад. Д. Управління при Президентів України. - 2002. - №2. - С.237-243.
43. Веселовський А. І. Відносини Україна – ЄС: частина майбутнього, що минула / А. І. Веселовський // *International Review. Відносини Україна – ЄС: у вимірі року.* – 2007. – №4. – С. 4 – 14.
44. Віднянський С. В. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянської академії», 2011. – 395 с.
45. Войтенко І.-Х. Наднаціональні інституції Європейського Союзу. Стратегічні пріоритети. 2009. № 4. С. 231–236.
46. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.П. Волкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
47. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / за ред. М. О. Баймуратова. К. : Логос, 2010. 428 с.
48. Грицяк І. А. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник. Харків: Магістр, 2009. 620 с.

49. Грицяк І. Законодавчі та виконавчі органи ЄС/ І. Грицяк// Вісник Укр.Київ – 2005р.
50. Грицяк І.А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади: Харків: Магістр, 2010. 720 с.
51. Декларація Європейської Ради Східне партнерство (19 – 20 березня 2009 р.) // Додаткові можливості Східного партнерства для європейської інтеграції України і східних партнерів: матеріали міжнародної конференції. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2009. – С. 20 – 21.
52. Довгань В. М. Європейський Парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу: монографія. Київ: КНТ, 2007. 204 с.
53. Довгань Г. В Процедури прийняття рішень в Європейському Союзі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2013. Вип. 21. Ч. II. Т. 1. С. 33-35
54. Головченко В. Спаак Поль-Анрі // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т. 2 : М — Я. — 812 с. — ISBN 966-316-045-4.
55. Дяченко, О. П. Роль Європейського Парламенту у сучасній інтеграції ЄС. Харків: Видавництво ХНУ, 2021.
56. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток : монографія / за заг. ред. В. С. Загорського, О. Я. Красівського. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. 632 с.
57. Євтушенко, Л. Історія Європейського Союзу та його інституцій. Львів: Світ, 2020.
58. Єфименко, Г. В. Етапи еволюції Європейського Парламенту: від консультативного органу до законодавчої установи // Право України, 2021, №2, с. 45-53.

59. Жадан, О. Європейський парламентаризм: становлення та тенденції розвитку// Проблеми міжнародних відносин 2022 р. <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-02-03>
60. Зверєва, Н. І. Методика викладання історії в школі: практичний посібник. Київ: Освіта, 2018.
61. Зінченко В., Чумаченко О. Засоби активізації євроінтеграційних студій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів (на прикладі курсу «Європейська політична інтеграція: історична ретроспектива та сучасність»). Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2021. Вип. 3 (47). С. 36-46. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Pf2KpFv-ij4RF0tmWa-OdJIYebss8Ich/view>
62. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу у світлі Лісабонського договору. Актуальні проблеми політики. 2009. Вип. 36. С. 181-187.
63. Кондратюк С. Лісабонський договір і формування спільного європейського простору [Електронний ресурс] / С. Кондратюк // *Віче*. 2011. № 2. січень. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/237>
64. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Київ: Ін Юре, 2001. 448 с.
65. Корнійчук Л. В. Проблеми реформування Європейського Союзу на сучасному етапі / Л. В. Корнійчук. // Політичне життя. – 2018. – №1. – С. 132–137.
66. Крейдич, І. М. Європейський Союз: правові основи діяльності. Київ: Либідь, 2019.
67. Кривонос Р. Делор Жак// Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с. ISBN 966-316-039-X

68. Лаба О.В. Майбутнє Європи: вирішення проблеми «демократичного дефіциту»/ О. В. Лаба// Часопис Київського Ун-ту права. - 2004. - №3. - С.19-24;
69. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В.І. Лозової. Харків: ОВС, 2006. 496 с.
70. Мартинов А. проблеми та перспективи формування ідентичності Євросоюзу. Європейські історичні студії. 2016. № 5. С. 33–51. монографія. Київ: К.І.С., 2006. 398 с.
71. Морозов С. Європейське бачення Альтьєро Спінеллі. Серія Література та культура Полісся. Випуск 88 «Історичні науки» № 8. С. 174-184. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/487/1/21.pdf>
72. Морозов С. Проекти нового європейського договору 1981-1984 рр. Історичні студії суспільного прогресу. URL: <http://issp.gnpu.edu.ua/sites/default/files/doc/morozov.pdf>
73. Муравйов В. І. Наднаціональні інститути в системі органів ЄС/В.І.Муравйов// Часопис Київського Ун-ту права. - 2004. - №3. - С.105-113;
74. Новосельська, О. Г. Інтерактивні методи вивчення історії Європи. Харків: Основа, 2020.
75. Олійник О. "Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до сучасного законодавчого органу Європейського Союзу, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2022 р. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wpcontent/uploads/2023/01/NVUzhNU_72_ch1.pdf
76. Основи права Європейського Союзу: підручник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків: Право, 2020. 590 с.
77. Офіційні освітні матеріали Європейського Союзу: LearningCorner.цула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

78. Панкевич О., Кілик М. Особливості обрання Європейського Парламенту/О.Панкевич, М. Кілик// Вісник ЦВК. - 2007. - №2. - С.89-94;
- 79.Реннер, Г. Європейський Парламент: історія та майбутнє. Берлін: Springer, 2017.
80. Тоді Філіп. Нарис історії Європейського Союзу. пер. з англ. М.Марченко. Київ: К.І.С., 2001. 142 с.
- 81.Труш О. О. Політика європейської інтеграції: навч. посіб. Харків: Магістр, 2013. 180 с.
- 82.Хассен, Р. Демократія в ЄС: розширення повноважень Європейського Парламенту. Оксфорд: OxfordUniversityPress, 2018.